

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

кафедра практичної та клінічної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«Особливості самоактуалізації студентів-психологів різних форм
навчання»**

**«Features of self-actualization of psychology students of various forms of
education»**

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»
Суханова Ганна Олександрівна
Керівник: к. психол., доцент Суслова В. О.

Рецензент: завідувач кафедри сімейної та
спеціальної педагогіки і психології канд. псих. н.,
доцент ПНПУ ім.К.Д.Ушинського Бабчук О.Г.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
Практичної та клінічної психології
№ ____ від ____ грудня 202_ р.

Завідувач кафедри
Псядло Е. М. _____
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК
протокол № ____ від ____ 202_ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РАЗДЕЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
1.1. Теоретичний аналіз проблеми самоактуалізації у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці	6
1.2. Студент як суб'єкт навчальної діяльності	17
2.3. Характеристика різних форм навчання	19
Висновки до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ	
2.1. Модель та методологія дослідження самоактуалізації студентів	23
2.2. Діагностичний інструментарій дослідження самоактуалізації	32
Висновки до другого розділу	41
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ	
3.1. Мотиваційний портрет студентів	42
3.2. Аналіз сенсожиттєвих орієнтацій студентів різних форм навчання	54
3.3. Результати самоактуалізаційного тесту студентів обох форм навчання	58
3. 4. Кореляційні зв'язки характеристик самоактуалізації	63
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТОК	77

ВСТУП

Життя вимагає постійної роботи молодого покоління над собою, життєвого та професійного самовизначення, посилення відповідальності за своє майбутнє, за можливість досягнення успіху, за повнішу реалізацію свого внутрішнього потенціалу, формування та розвитку таких особистостей, які здатні вирішувати проблеми і долати труднощі, здійснювати вибір і проявляти самостійність, відповідальність. В сучасних умовах життя в Україні, коли повноцінне становлення особистості, її самореалізація та самоактуалізація здавалися б не можливими в силу поєднання воєнної загрози та економічних, соціальних, політичних факторів ми спостерігаємо прагнення студентської молоді до навчання, до максимального втілення власних можливостей. Система освіти повинна шукати нові підходи до навчання, до форм організації освітнього процесу. Тому саме зараз, особливої актуальності набуває проблема самоактуалізації насамперед студентської молоді.

Вивчення проблеми саморозвитку, самоактуалізації і самореалізації особистості знаходимо в працях представників гуманістичної психології – А. Маслоу, Р. Мея, Г. Олпорта, К.Роджерса, В. Франкла тощо

У вітчизняній психології проблему розвитку та формування особистості представлено концепціями І. Беха, О.Бондаренка, М. Боришевського, І. Булах, Г. Костюка, С. Максименка, В.Роменця, В.Татенка, Т.Титаренко та ін. Самоактуалізація розглядається як механізм, що стимулює саморозвиток, що робить його потребою, метою та життєвою стратегією (Є.І. Головаха, Л. М. Кобильнік). Водночас, проблема самоактуалізації особистості є однією з тих, що залишається недостатньо дослідженою у психологічній науці, особливо у площині діагностичного вивчення.

Особливо пильна увага вчених прикута до вивчення самоактуалізації у навчальній та навчально-професійній діяльності молодих людей. У студентські роки йде становлення творчої особистості майбутнього

спеціаліста, основне завдання якого зробити зростання та самовдосконалення метою подальшого особистого та професійного розвитку.

Сучасні умови надають значну кількість можливостей молоді для саморозвитку та вибору шляху застосування діяльнісних сил, внаслідок чого дослідження особливостей самоактуалізації студентів залишається актуальним.

Самоактуалізація у процесі навчання у ВНЗ є запорукою успіху подальшої професійної діяльності, і тому значущим є визначення того впливу, який надає рівень професійної спрямованості на особистісне зростання у період навчання у ВНЗ.

Мета дослідження – дослідити особливості самоактуалізації студентів - психологів різних форм навчання.

Відповідно до мети сформульовані такі завдання дослідження:

- 1) Провести аналіз наукової літератури з проблем самоактуалізації у студентському віці.
- 2) Розробити модель дослідження та підібрати адекватний інструментарій
- 3) Виявити особливості самоактуалізації у студентів денної та заочної форм навчання;

Об'єкт дослідження: мотиваційна сфера особистості (самоактуалізація).

Предмет дослідження: особливості самоактуалізаційних характеристик студентів - психологів різних форм навчання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань був використаний комплекс психодіагностичних методик, що включає:

- 1) Анкетування;
- 2) тестування (ЦО М. Рокича, САТ Е. Шострома, СЖО Д. Леонтьєва);
- 3) статобробка.

У дослідженні взяло участь 60 осіб (30 студентів денної форми навчання та 30 студентів заочної форми навчання).

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть використовувати психологи-практики та відповідальні за виховну роботу зі студентами у ВНЗ.

Структура дослідження. Основний зміст роботи викладено на 72 сторінках. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків містить 11 малюнків, 10 таблиць та 1 додаток, а також список використаної літератури із 68 джерел. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінку.

РАЗДЕЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми самоактуалізації у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці

У психологічній літературі самоактуалізація особистості визначається як прагнення людини до найповнішого розвитку своїх потенційних можливостей.

Теорія самоактуалізації є складною системною освітою. Найбільш важливими, а й спірними частинами її є [15]:

- теорія самоактуалізованої особистості як цілі розвитку;
- теорія мотивації, заснована на ідеї розрізнення буттєвих, дефіцитарних мотивів та метамотивів;
- теорія пікових переживань;
- теорія розвитку особистості, заснована на зв'язку мотивів розвитку, пікових переживань та проблеми вибору оптимального рішення;
- теорія терапії, що центрується на клієнті.

Ідея самоактуалізації та саморозвитку особистості є основною та надзвичайно значущою для багатьох сучасних концепцій про людину.

Теорію самоактуалізації розвивають фахівці зарубіжної психології А. Маслоу [59, 60], К. Роджерс [18, 63], В. Франкл [67], К. Хорні [68], Е. Шостром [66], К. Юнг [35, 64]).

Вона займає провідне місце гуманістичної психології (А. Маслоу, В. Франкл, К. Роджерс і т.д.), яка є одним з найпотужніших і інтенсивних напрямків сучасної психологічної науки та практики. Розвиток теорії самоактуалізації насамперед пов'язується з іменами А. Маслоу та К. Роджерса.

«Самоактуалізація є тенденція актуалізувати те, що міститься як потенції», - писав А. Маслоу, який вперше ввів цей термін у психологію [26].

Поняття самоактуалізації синтетично, воно включає всебічний і безперервний розвиток творчого і духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію всіх її можливостей, адекватне сприйняття оточуючих, світу і свого місця в ньому, багатство емоційної сфери та духовного життя, високий рівень психічного здоров'я та моральності. В одній із своїх робіт А. Маслоу визначає самоактуалізацію як «...прагнення людини стати дедалі більше тим, що він здатний стати.»

Існує дуже багато класифікацій потреб, які у основі мотивів людського поведінки. Одна з найвідоміших належить А.Маслоу [19].

Він виділив дві основні групи потреб людини: вищі та нижчі. Вищі потреби (потреби «зростання»):

1. Потреба самоактуалізації: у реалізації своїх повноважень і здібностей; у розумінні та осмисленні; у самоповазі та досягненні; у визнанні та схваленні.
2. Потреба соціальних контактах: любові, ніжності, почутті ідентифікації (тотожненні з будь-ким), почутті соціальної приєднаності і спілкуванні [19].

Вищі потреби пізніше виникають в людини, менш важливі для виживання, їх задоволення легше відсунути на деякий час, суб'єктивно вони сприймаються як менш насущні. Незважаючи на це, задоволення найвищих потреб впливає на підвищення тривалості життя, зниження захворюваності. Життя більш високому рівні потреб частіше приносить щастя, веде до розвитку особистості. Тимчасове незадоволення нижчих потреб, хоч вони дуже важливі, не обов'язково переривають самоактуалізацію, реалізацію себе.

Самореалізація - це свідомо здійснювана суб'єктом теоретична діяльність з аналізу своєї життєвої ситуації, виявлення готівкових проблем та ресурсів для їх вирішення, постановки собі цілей і вибору стратегій їх розуміння, аналізу накопиченого досвіду практичної діяльності з реалізації своїх життєвих планів та їх корекції. Якщо самоактуалізація – це практична діяльність, то самореалізація – це її психологічна передумова, орієнтовні основи діяльності.

Акт самоактуалізації - це деяка кінцева кількість дій, що виконуються суб'єктом на підставі свідомо поставлених перед собою в ході самореалізації цілей та виробленої стратегії їх досягнення. Кожен акт самоактуалізації завершується специфічною емоційною реакцією – піковим переживанням, позитивним – у разі успіху та негативним (біль, розчарування) – у разі невдачі.

Маслоу говорить про те, що «самостійної особистості» властиві наступні особливості:

1. повне прийняття реальності та комфортне ставлення до неї (не ховатися від життя, а знати та розуміти її);
2. прийняття інших і себе («Вони приймають свою сутність, далеко не завжди ідеальну, з усіма властивими їй вадами та недоліками»);
3. професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація завдання;
4. автономність, незалежність від соціального середовища, самостійність суджень («Незалежність від середовища означає вищу стійкість перед несприятливими обставинами, потрясінь, ударів долі...»);
5. здатність до розуміння інших людей, увага та доброзичливість до людей;
6. постійна новизна, свіжість оцінок, відкритість досвіду («Їх не лякає невідомість, невизначеність не лякає їх так, як лякає середньостатистичної людини. Все невідоме, неструктуроване притягує і вабить їх ... Невпевненість, сумніви, стан невизначеності стимулюють самоактулізовану особистість, дослідженню та пізнанню»);
7. розрізнення мети та засобів, зла і добра («Не всяке засіб добре задля досягнення мети.»);
8. спонтанність, природність поведінки;
9. гумор;
10. саморозвиток, прояв здібностей, потенційних можливостей, творчість у роботі, коханні, житті;
11. готовність до вирішення нових проблем, до усвідомлення свого досвіду, до справжнього розуміння своїх можливостей.

Таким чином, активна позиція по відношенню до дійсності, вивчення і подолання реальності, а не втеча від неї, здатність бачити події свого життя такими, якими вони є, не вдаючись до психологічного захисту, розуміння того, що за негативною емоцій ховається проблема, щоб знайти і зняти перешкоди для особистісного зростання, - ось що дозволяє людині, з погляду А. Маслоу, досягти розуміння себе, сенсу життя, внутрішньої гармонії та самоактуалізації.

Маслоу А. так окреслює розуміння самості:

- Кожен з нас має певну внутрішню природу, яка є інстинктоподібною, початковою, даною, "природною", тобто послідовно детермінованою.

- Передумови «індивідуальної самості» складаються дуже рано. Це скоріше "сирий матеріал, ніж готовий продукт". «Цю сутнісну природу включають основні потреби, здібності, таланти, анатомію, фізіологічну рівновагу або врівноваженість темпераменту, передпологові та натальні травми, які отримують новонароджені. Ця серцевина проявляється у формі природних нахилів, уподобань чи внутрішніх переконань. Цей сирий матеріал дуже швидко починає перетворюватися на "я", коли він стикається із зовнішнім світом і починає з ним взаємодіяти.

- Усе це потенційні можливості, а чи не реальні остаточні стану. Вони мають спостерігатися у розвитку. Вони формуються чи пригнічуються екстрапсихічними факторами. Ця серцевина швидше слабка, ніж сильна. Вона легко пригнічується чи заганяється усередину. Пригнічена самість діє несвідомо.

- Самість містить як загальновидове, і індивідуальне.

- Самість розкривається за допомогою самоспостереження та психотерапії.

"Невикористовувані" елементи самості діють несвідомо. "Пригнічене" залишається дієвою детермінантою мислення та поведінки [19].

Поняття "самість" (the self) широко застосовується, але ще ширше, по-різному тлумачиться різними авторами у різних теоріях. Додаткова плутанина

вноситься перекладачами, в силу особистого бачення та уподобань, що ускладнюють розуміння самості.

Мабуть, найбільш спірною, а й найважливішою частиною цієї теорії є метатеорія самоактуалізації, заснована на ідеї К. Роджерса про самоактуалізацію як прояв глобальної тенденції до актуалізації.

Тенденція до самоактуалізації, за К. Роджерсом, є проявом глибинної тенденції до актуалізації. Шлях зростання особистості, за К. Роджерсом, - це шлях самоперетворення, об'єктивним показником якого є перетворення "я-концепції" [11].

Потреба самоактуалізації - вища в ієрархії потреб. В результаті її задоволення особистість стає тим, ким вона може і має стати у цьому світі. Головне професійне призначення, справа людини відбувається разом із створенням її особистості. Але як людина дізнається про своє призначення?

Згідно з К. Роджерсом, це відбувається при відкритості людини внутрішньому досвіду, при усвідомленні всіх її сторін. З безлічі напівсформованих можливостей організм, вибирає ту, яка найбільш точно задовольняє внутрішню потребу, або ту, яка встановлює більш ефективні відносини з навколишнім світом, або іншу, яка відкриває простіший і задовольняє людину спосіб сприйняття життя [11].

К. Роджерс вважає, що людина, як потужний комп'ютер, вибирає можливості, що точно задовольняють внутрішні потреби. Передбачається, що точне задоволення потреб – благо для особистості та її соціального оточення [18].

На думку Роджерса, психічно здорова і «повноцінно функціонуюча» людина – це той, хто використовує свої здібності та таланти, реалізує свій потенціал та рухається до повного пізнання себе та сфери своїх переживань. К. Роджерс встановив такі характеристики повноцінно функціонуючих людей:

1. Відкритість до переживання, здатність тонко усвідомлювати свої найглибші думки і почуття, а чи не придушувати їх і спотворювати;
2. Екзистенційний спосіб життя, тенденція жити повно і насичено в

кожний момент існування, так, щоб кожне відчуття сприймалося як свіже та унікальне, відмінне від того, що було раніше. Такі люди гнучкі, адаптивні, терпимі та безпосередні.

3. У виборі дій у будь-якій ситуації спираються не тільки на соціальні норми, судження інших або свій колишній досвід, а здатні приймати свої внутрішні відчуття і розглядати їх як основу для вибору поведінки: «внутрішнє відчуття типу «я поступаю правильно» є значним і заслуговує довіра керівництвом для справді гарної поведінки».

4. Людина здатна вільно жити так, як вона хоче, без зовнішніх обмежень і заборон, здатна робити вибір і керувати собою, усвідомлюючи свою емпіричну свободу за принципом: «Єдиний, хто відповідає за мої власні дії та їхні наслідки – це я сам», не перекладаючи відповідальності інших.

5. Для оптимальної психологічної зрілості властива креативність, творчий спосіб життя, здатність жити конструктивно та адаптивно, створюючи продукти творчості, гнучко, творчо пристосовуючись до умов, що змінюються.

Отже, можна сказати, що Роджерс слідом за Маслоу виділяє прагнення самоактуалізації як найважливіший мотив, детермуючи поведінки особистості. Він дає описові характеристики самоактуалізованого людини і говорить про відповідальність особистості за свої дії та вчинки та за долю загалом.

У дещо іншому світлі розглядає проблему самоактуалізації особистості засновник психосинтезу Р. Ассаджіолі. Основною ідеєю його вчення є положення про те, що в людині існує низка різних, протилежних тенденцій, що часом призводять до утворення ядер, що складаються з частково незалежних субособистостей. На думку Р. Ассаджіолі, основна мета людини – це досягнення «органічної єдності». Він вважає, що у найсприятливіших ситуаціях досягнення цієї мети може бути результатом спонтанного зростання та розвитку, в інших ситуаціях – це плід наполегливої роботи, самовдосконалення чи терапії. Поняття «самореалізація» Ассаджіолі дає два

визначення:

по-перше, під самореалізацією розуміється психологічне зростання і дозрівання людини, пробудження та прояв її прихованих можливостей;

по-друге, самореалізація – це розуміння Вищого Я, переживання та усвідомлення синтезованого духовного Центру людини.

Духовний розвиток людини – це тривалий і важкий шлях, подорож через невідомі землі, що тануть у собі багато дивовижного, важкого і навіть небезпечного. Воно передбачає радикальні зміни «нормальних» елементів особистості, пробудження досі дрімали здібностей, сходження свідомості до нових областей і функціонування відповідно до внутрішніх можливостей, що відкрилися.

Узагальнюючи вище сказане, можна дійти невтішного висновку у тому, що специфіка психосинтетичного підходу наклала свій відбиток і визначення поняття самореалізації личности. Ассаджіолі згоден з Маслоу з приводу «пробудження та прояви прихованих можливостей людини» у процесі самореалізації. Але він вносить і своє бачення цієї проблеми, говорячи про прагнення до «органічної єдності», «переживання та усвідомлення синтезованого духовного Центру людини». Ассаджіоли визнає, що найчастіше самореалізація – це наслідок «завзятої роботи» особистості, тобто. також підкреслюється відповідальність особистості цей процес.

Інший погляд дотримується засновник логотерапії У. Франкл. Він вважає, що реальна мета людського існування не може бути досягнута за допомогою так званої самоактуалізації. Франкл говорить про феномен самотрансценденції людини. Самотрансценденція означає, що людина в першу чергу вступає у якесь відношення із позаналежною реальністю: «Бути людиною – значить бути спрямованою не на себе, а на щось інше».

На думку Франкла, самоактуалізації не буде досягнуто, якщо вона стає самоціллю, але може бути лише супутнім ефектом самотрансценденції. На думку Франкла, людина може реалізувати сенс свого життя трьома різними способами:

1. через діяльність;
2. через переживання цінностей;
3. через страждання.

Перший шлях – шлях досягнення – цілком очевидний. Другий і третій потребують пояснення.

Другий шлях відшукування сенсу життя полягає у спогляданні явищ природи чи культури, а також у переживанні кохання. Кохання – це єдиний спосіб розуміння іншої людської істоти у всій глибині його особистості. За допомогою духовного акту любові він знаходить здатність бачити сутнісні риси та властивості коханої людини; і навіть більше, він починає бачити те, що потенційно міститься в ньому, те, що ще не реалізовано, але має бути реалізовано. Крім того, своєю любов'ю любляча особистість уможливорює для коханої людини актуалізувати ці можливості. Допомагаючи йому усвідомити, чим він може бути, і чим він має стати, він уможливорює їх здійснення

Третій спосіб відшукування сенсу життя полягає у переживанні страждання. Франкл говорить про те, що найважливіше – це позиція, яку ми приймаємо по відношенню до страждання, позиція коли ми беремо на себе Це страждання. Страждання перестає бути ним, після того, як воно набуває сенсу.

Сутність існування, за В. Франклом, - відповідальність. Людині, що живе у світі, запитання ставить життя, і вона може відповісти життю, тільки відповідаючи за власне життя. Він може дати відповідь на життя, тільки приймаючи відповідальність на себе.

Франкл пише про те, що минулий характер існування аж ніяк не робить його безглуздом. Але він зумовлює нашу відповідальність, тому що все залежить від нашої реалізації потенційних можливостей. Людина постійно робить вибір: які з цих можливостей буде засуджено на небуття, а які будуть реалізовані? Будь-якої миті людина вирішує, що буде пам'яткою її існуванню.

В. Франкл говорить про те, що людина вільна знайти і реалізувати сенс свого життя, навіть якщо його свобода помітно обмежена об'єктивними причинами. Людина не вільна від зовнішніх і внутрішніх обставин, проте вони

не зумовлюють її повністю. Людина сама визначає, здатися йому перед обставинами чи протистояти їм. Іншими словами, людина зрештою є істотою самовизначальною. Людина не просто існує, але вирішує, яким буде її існування, яким він стане наступного моменту.

Далі Франкл резюмує: «Людська істота – не річ серед інших речей, речі детермінують одна одну, а людина зрештою істота, що самодетермінує. Ким він стає – у межах спадковості та середовища – залежить від нього самого. «Людина містить у собі можливості; яка їх реалізується, залежить від прийнятих рішень, не від умов».

Таким чином, за Франклом, психологічна доля, задоволеність людини життям визначається взаємовпливом її волі, її духовної позиції та відповідальності за власні вибори. Соціальна доля людини як соціального організму також не детермінується повністю навколишньою дійсністю, стосовно неї людина зберігає «поле вільних можливостей прийняття рішень».

Чимало сторінок присвячує характеристиці потреби у самоактуалізації Еге. Фромм. Він пов'язує її з потребами людини в ідентифікації та цілісності. Ідентифікація і є "відчуття", яке дозволяє індивіду з повною підставою сказати про себе як про "Я", і соціальне середовище активно впливає на цю потребу. Потреба самоактуалізації, за Фроммом, є екзистенційна потреба — психічний стан, вічне і незмінне у своїй основі. Соціальні умови здатні змінити лише способи її задоволення: вона може знайти вихід у творчості та у руйнуванні, у коханні та у злочині тощо [34].

Саме прагнення до відокремлення, що стало можливим на певному історичному щаблі розвитку суспільства, стало передумовою розвитку людської індивідуальності, а отже, і потреби самореалізації. Таким чином, звідси випливає, що потреба, прагнення самоактуалізації - родова потреба людини.

Особливість потреби у самоактуалізації у тому, що задовольняючи їх у поодиноких актах діяльності (наприклад, написання роману, створення художнього твору) особистість будь-коли може задовольнити її повністю.

Задовольняючи базову потреба у самоактуалізації у різних видах діяльності, особистість переслідує свої життєві цілі, знаходить своє місце у системі суспільних зв'язків та відносин. Конкретні форми, методи, види самоактуалізації в різних людей різні. У полівалентності потреби у самоактуалізації виявляється і набуває розвитку багата людська індивідуальність. Саме тому, говорячи про різнобічної і гармонійно розвиненої особистості, слід підкреслювати багатство і всебічність її здібностей, різноманіття потреб, задоволення яких здійснюється всебічна самоактуалізація людини.

Проблема самоактуалізації людини розглядається і в рамках психоаналітичного спрямування. Теоретично А. Адлера чільне місце посідає «прагнення до переваги», змістовно рівнозначне, на його думку, «прагнення вдосконалення», і розуміється як фундаментальне і вроджене явище. Джерело цього прагнення Адлер вбачав у внутрішніх особистісних потребах, не зменшуючи у своїй ролі соціальних детермінант. Він вважав, що наявність самосвідомості та креативності дозволяє людині самому «творити» своє буття, самовдосконалюючи себе у сферах, що мають найбільше особистісне значення [23].

Теорію самоактуалізації розвивають представники вітчизняної психології С.Д. Максименко [25], В.О. Моляко [29], В.О. Татенко [49]. Дослідженню самоактуалізації особистості в професійній діяльності з точки зору реалізації потенційних можливостей і здібностей особистості та професійного розвитку присвячені роботи О.С.Анісімова [14], Є.В. Селезньової [17], Л.М. Карамушки [19], М.Г. Ткалич [19] та ін. На сьогоднішній день у вітчизняній психологічній науковій літературі можна виокремити такі моделі самоактуалізації: структурно-функціональна модель самореалізації Л. О. Коростилевої; структурнофункціональна модель процесу самореалізації В. А. Гупаловської [12]; модель психологічної готовності особистості до самореалізації через успішну самоактуалізацію П. П. Горностая [8].

В. А. Гупаловська вважає синонімічними поняття самореалізації та самоактуалізації особистості, розглядаючи останнє як процес усвідомлення і кристалізації особистістю власної сутності та розгортання її у вигляді реалізації потенціалу. В своїй структурно- функціональній моделі процесу самореалізації особистості вона виокремлює три етапа: .

Перший етап автор розглядає як процес кристалізації особистісної сутності індивіда, а саме: вирішення наявних внутрішньоособистісних суперечностей, самовизначення; актуалізацію сутнісних потреб; самопізнання, формування самосвідомості; актуалізацію потенціалу особистості.

Другий етап, на думку дослідниці – це розгортання внутрішньої сутності особистості: формування мотивації та стратегії саморозвитку, самовдосконалення; самоуправління, саморегуляція у процесі діяльності.

До третього етапу В. А. Гупаловською віднесено опредметнення сутнісних сил особистості: самоздійснення, реалізацію особистісного потенціалу, формування предметно значущого внеску – досягнення результату; подальшу творчу діяльність, досягнення свободи та автономії [12].

П. П. Горностаєм [8] розроблено модель психологічної готовності особистості до самореалізації через успішну самоактуалізацію. Ця модель подана автором у вигляді таких чотирьох блоків, що відображають взаємозв'язок особистісної, функціональної, змістової та оціночної сторони .

Перший блок: «ставлення до себе», є елементом самосвідомості особистості; він включає у себе образ ідеального Я, а також оцінку своїх можливостей, яка може виражатися в усвідомленні свого покликання, місії; ставлення до себе часто може бути неусвідомленим або недостатньо усвідомленим – у цьому випадку воно опирається на інтуїцію .

Другий блок: «спрямованість», об'єднує мотиви і потреби творчості (мотиви самоактуалізації) та ціннісні орієнтації особистості .

Потреби і ціннісні орієнтації проявляються у схильностях, інтересах, бажанні творити та самовиражатися у творчості .

Третій блок: «якості індивідуальності» – творчі здібності особистості, які є важливим фактором самоактуалізації. Розвиток здібностей безпосередньо пов'язаний з розвитком творчого ставлення до себе та спрямованістю особистості.

Четвертий блок: «досвід особистості» – це операційна система, що включає безпосередній досвід, а також фіксовані настановлення, диспозиції особистості. При цьому поняття «настановлення» розглядається автором як готовність до певних способів діяльності. Насстановлення на самореалізацію визначає спрямованість активності особи та сприяє включенню відповідних механізмів за сприятливих обставин.

Виокремлені науковцем блоки є різними формами прояву готовності до самоактуалізації, що зустрічаються у реальній життєдіяльності суб'єкта. Одним з найважливіших факторів самоактуалізації П. П. Горностай вважав розкриття творчого потенціалу особистості.

1.2. Студент як суб'єкт навчальної діяльності

Студентство – це особлива соціальна група, яка формується на основі різних шарів населення та характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою і психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи у суспільному виробництві, науці і культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям [15]. Студентство має свої особливості. Однією з таких специфічних особливостей є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що вищий навчальний заклад є одним із засобів соціального просування [5]. Студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві. Сам процес навчання у вищому навчальному закладі передбачає включення студентства в систему соціальних суспільних відносин, заміщення позицій і засвоєння соціальних цінностей.

Соціально значущою рисою студентства є напружений пошук сенсу життя, прагнення до нових ідей. Проте в силу недостатності життєвого досвіду, поверховості в оцінюванні явищ життя деякі студенти від справедливої критики переходять до критицизму і навіть до нігілізму. Відповідно до цього студентському віку притаманні ряд суперечностей.

Психолог Ю. Самарін виділяє наступні суперечності студентського віку:

- між розвитком інтелектуальних і фізичних сил студента і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення збільшених потреб (соціально-психологічна);
- між прагненням до самостійності у доборі знань і досить жорсткими формами і методами підготовки спеціаліста певного профілю (дидактична);
- між великою кількістю інформації, що надходить різними каналами, розширює знання студентів, і відсутністю часу, а іноді бажання розумової переробки, що призводить до поверховості у знаннях і мисленні та вимагає спеціальної роботи викладачів щодо поглиблення знань і вмінь студентів загалом (психолого-педагогічна) [5, 96].

Отже, студентство треба розглядати як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості, і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій.

Застосування поняття студентів як суб'єктів навчально-професійної діяльності передбачає цілеспрямоване використання особистістю студентів вузу своїх психічних, особистісних можливостей, здібностей тощо. як засоби вирішення завдань, проблеми життя, спілкування, діяльності, розвитку професійно значущої особистісної якості у майбутніх фахівців. Погляд формування людини як суб'єктів освітньої діяльності представлений у роботах В. Татенко [49]. У ситуації навчання у вузі людина, як суб'єкт, виявляється над юнацькому віці, а будь-якому віці, віці, а моменти генерації розумового, саморозвиття. Як механізм саморозвитку людської психіки як суб'єкта певних видів діяльності висуває опозицію об'єкту, захист його самого. Головними

умовами саморозвитку психіки є «суб'єктно-суб'єктні» взаємодії у тих різних типах сполученої активності.

Суб'єктивність студента починає виражатися щоразу, коли студент «включає» у свій розвиток такі механізми «я», як: саморозвиток, незалежність, самодіяльність, самоосвіта, самоактуалізація, самореалізація, самість - відданість, відданість справі, відданість справі і т.д. все, що пов'язане з «я» (ініціатива, творчість, відповідальність тощо). Це означає, що студент як суб'єкт освітньої та професійної діяльності готовий ініціювати та виконувати спочатку практичні заняття, спілкування, поведінку, знання, споглядання та інші види конкретної людської діяльності (творчі, моральні, вільні) та добиватися необхідних та високих результатів.

Сучасна система вищої професійної освіти потребує інтеграції різних підходів у підготовках майбутніх професіоналів, у якій не останню роль відіграє самоактуалізація та саморозвиток. Перехід змістовних та процесуальних аспектів освіти у стійкий процес фізичного та духовного самовдосконалення, можливий лише на основі прийняття гуманістичних цінностей пов'язаних: із самосвідомістю та самопізнанням; самовихованням та самоосвітою; самоорганізацією та саморегуляцією; самовдосконаленням та самовизначенням; самореалізацією та самоактуалізацією. Необхідно, щоб у процесі освіти були створені умови для виховання особистості, що самоактуалізується, яка прагне максимально реалізувати весь свій потенціал здібностей, індивідуальності, унікальності, неповторності.

2.3. Характеристика різних форм навчання

Щоб визначити відмінності заочного навчання від очного, розглянемо спочатку кожен з форм навчання окремо:

- очна форма навчання - найбільш звичний для всіх формат, який передбачає відвідування студентом занять щодня. Цей формат схожий на школу, тільки заняття включають: лекції, семінарські та практичні заняття,

від 3 до 5 пар. У процесі навчання студент досить завантажений, оскільки вільного часу майже немає. Поєднувати навчання і роботу досить складно — можна хіба що підробляти в нічну зміну або виконувати якісь замовлення на фрілансі;

заочне навчання — освітня модель, яка має на увазі відвідування занять лише в період сесії та під час складання іспитів та заліків.

Переваги денного навчання:

- відстрочення від армії;
- наявність бюджетних місць;
- тісний контакт з викладачем і легкість встановлення комунікації (тут правда багато залежить від професійних якостей викладача);
- можливість стипендії;
- коротше термін навчання;
- Вища концентрація знань. Однак це не стосується всіх і зовсім не пов'язане із процесом навчання як таким. Справа в тому, що для засвоєння матеріалу на високому рівні від студента потрібно мати посидючість і вміння само дисциплінувати себе, а для багатьох це складно.

- *Перевагами заочного навчання є:*

- економія часу та зручний індивідуальний графік вивчення матеріалів. Заочне навчання має на увазі самостійне засвоєння порядку 70-80% теорії, передбаченої програмою. Це зручно, адже навчатися можна будь-коли в будь-якому місці — хоч пізно ввечері вдома, хоч по дорозі на роботу, хоч у подорожі за кордоном;
- отримання того ж обсягу знань, що і за очного навчання. Насправді те, що студенти заочки знають менше і їх освіта “якась не така” — це міф. Хто хоче здобути знання їх обов'язково отримає, а кому обрана спеціальність не до душі і диплом потрібен “заради галочки”, то й очна форма не допоможе;
- можливість навчання у будь-якому обраному ВУЗі. Не обов'язково обмежувати себе містом проживання або терпіти незручності через життя в гуртожитку. На тиждень-два на сесію можна приїхати куди завгодно, а ось

решту часу спати в улюбленому ліжку в рідному місті чи селі;

- менша вартість навчання. Ціна контракту на заочку зазвичай значно менша ніж на бюджеті, зазвичай різниця становить близько 30-50%. Для деяких цей момент є вирішальним, до того ж при цьому можна ще й працювати — тому вигідність із фінансової точки зору помітна неозброєним поглядом;

- можливість швидше "стартанути" у кар'єрі. Багато роботодавців сьогодні зовсім не цікавляться наявністю диплома і більше полюють на тих, хто має досвід роботи в тій чи іншій сфері. Особливо це стосується спеціалістів у сфері комп'ютерних та інформаційних технологій. Навчаючись на заочку, можна знайти роботу або хоча б місце, де студента готові навчити і де він може знайти повноцінне стажування. Це дозволить не тільки заощадити час, а й зрозуміти для себе, а чи справді хочеться пов'язати життя з цією професією або, можливо, поки не пізно варто змінити вектор розвитку.

Висновки до першого розділу:

У психологічній літературі самоактуалізація особистості визначається як прагнення людини до найповнішого розвитку своїх потенційних можливостей. Вона займає провідне місце гуманістичної психології (А. Маслоу, В. Франкл, К. Роджерс і т.д.), яка є одним з найпотужніших і інтенсивних напрямків сучасної психологічної науки та практики. Теорію самоактуалізації розвивають представники вітчизняної психології С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.О. Тетянка.

Студентство – це особлива соціальна група, яка формується на основі різних шарів населення та характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою громадською поведінкою та психологією, для якої набуття знань та підготовка собі для майбутньої роботи в громадському виробництві, науці та культурі є головним і переважно єдиним заняттям.

Очна форма навчання – формат схожий зі школою із щоденними 3-4

парами. Заочне навчання – освітня модель, яка передбачає відвідування занять лише у період сесії.

Необхідно, щоб у процесі освіти були створені умови для виховання особистості студента, що самоактуалізується, яка прагне максимально реалізувати весь свій потенціал здібностей, індивідуальності, унікальності, неповторності.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

2.1. Модель та методологія дослідження самоактуалізації студентів

Виходячи з цілей та завдання було розроблено програму дослідження.

На першому етапі було проаналізовано літературу.

На другому етапі було визначено модель та підібрано вибірку.

На третьому етапі було визначено діагностичний інструментарій

На четвертому етапі проведено дослідження.

На п'ятому етапі результати були опрацьовані та складені висновки.

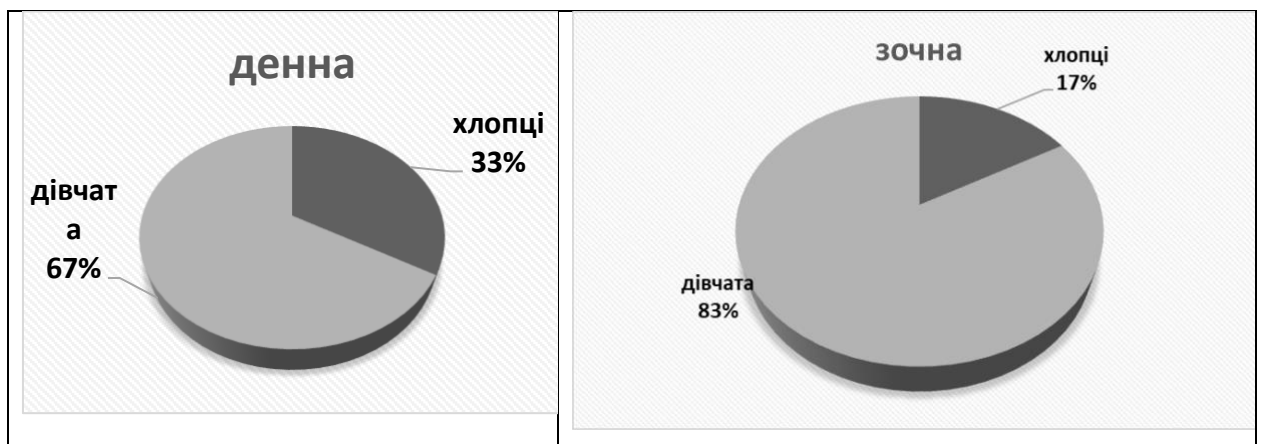

Рис. 2.1 Розподіл респондентів за статтю

Для дослідження особливостей самоактуалізації студентів денної форми навчання ($n=30$) та заочної форми навчання ($n=30$) нами було взято вибірку піддослідних віком від 20 до 24 років (денна форма навчання), від 20 до 35 років (заочна форма навчання).

Дослідження проводилося за допомогою Google-форм серед студентів, які навчаються в Одеському університеті імені І. І. Мечникова та перебували на території України.

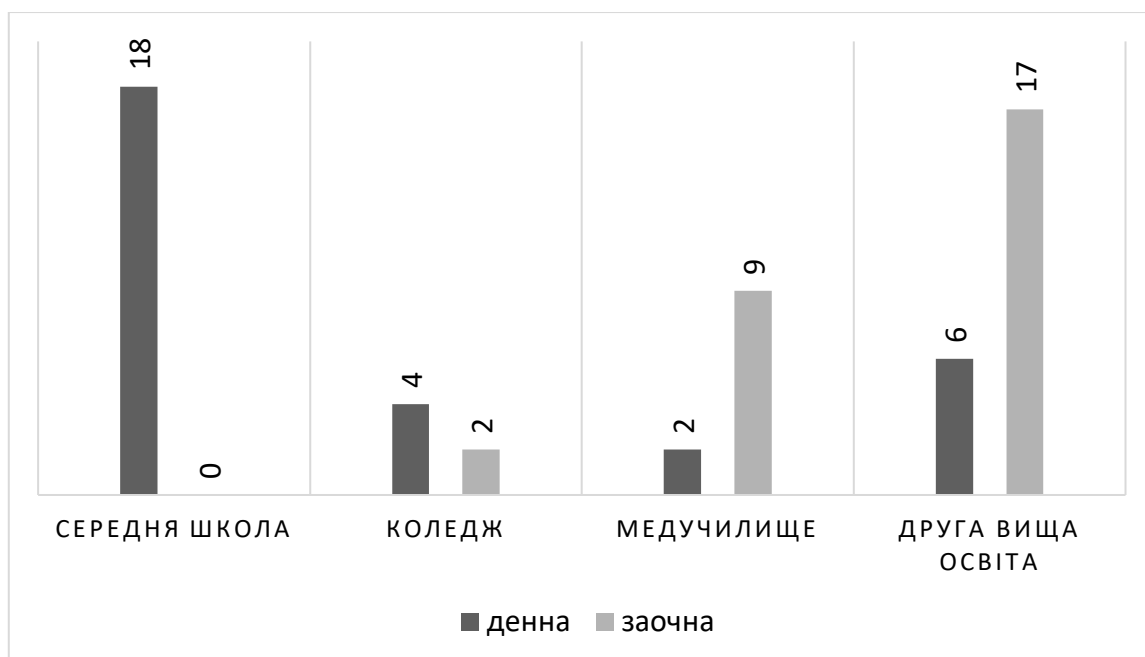

Рис. 2.2. Розподіл студентів за рівнем базової освіти

Ми розглядали студента як суб'єкт навчальної діяльності. Виходячи з цього була розроблена модель дослідження.

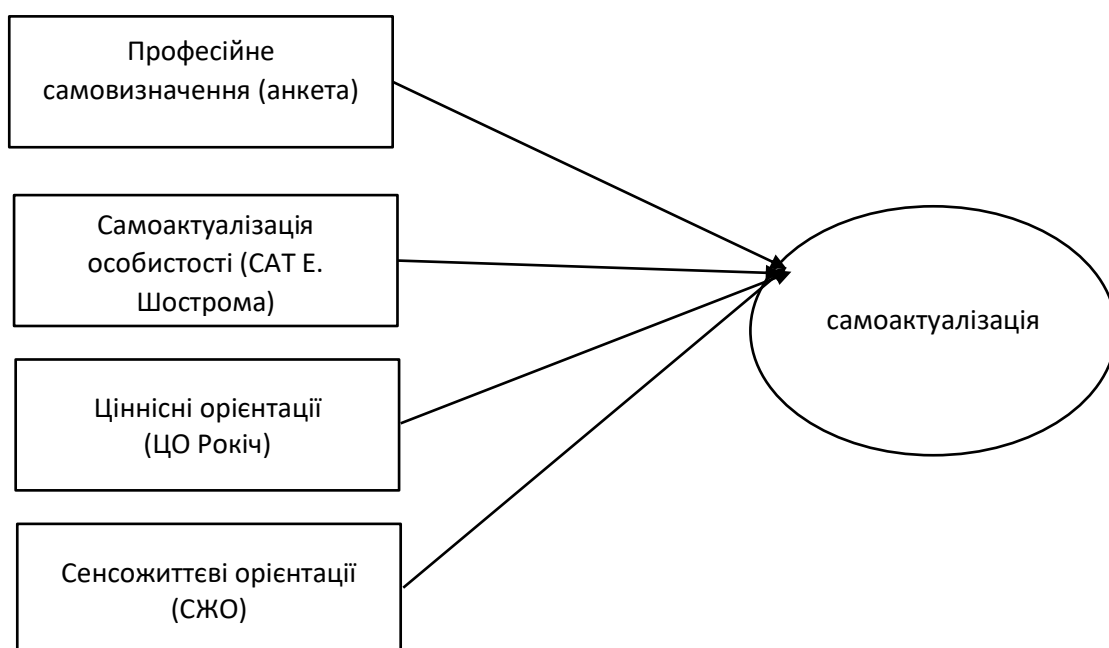

Рис. 2.3. Модель дослідження самоактуалізації студентів

В основу нашого дослідження покладено теоретичні концепції Д.О. Леонтьєва [16] та Е. Шострома [66]. Ґрунтуючись на визначенні

самоактуалізації А. Маслоу як потреби людини стати тим, ким вона здатна стати, Е. Шостром вказує, що людина, яка досягла цього вищого рівня своїх потреб, домагається повного використання своїх талантів, здібностей та потенціалу особистості. Е. Шостромом розроблено структуру самоактуалізації та виділено два базових та дванадцять додаткових конструктів, рівень розвитку яких вимірюється в балах. Базові конструкти за Е. Шостром - «Орієнтація в часі» та «Підтримка», додаткові конструкти - «ціннісні орієнтації», «самовагу», «самоприйняття», «спонтанність», «погляд на природу людини», «синергічність», «гнучкість» поведінки», «прийняття агресії у собі», «сензитивність», «контактність», «пізнавальні потреби», «креативність» [66].

- Базовий конструкт «Орієнтація у часі» показує ступінь правильності людини в часі: особистість, що самоактуалізується, розглядає її в єдності минулого, сьогодення і майбутнього.

Конструкт «Орієнтація у часі» визначається стосовно кількості пунктів, якими випробуваний вибрав судження, властиве для несамоактуалізуемой особи, до кількості пунктів, якими він вибрав судження, характерне самоактуалізуемой особи. Е. Шостром враховував, що особистість, що самоактуалізується, недосконала, або іншими словами, психологічне здоров'я, яке ототожнюється з самореалізацією особистості, не абсолютно. Людина не завжди поводиться однаково, тобто не завжди є компетентною по відношенню до часу.

Конструкт «Орієнтація у часі» є співвідношенням компетентності у часі (КВ) і некомпетентності по відношенню до часу (КВ) і є для конкретної людини постійним. Передбачається, що цей коефіцієнт даного конструкту для особистості, що самоактуалізується, представляє співвідношення $VH:VK=1:8$. Це означає, що одна година з кожних дев'яти годин особи, що самоактуалізується, існує в часі некомпетентним чином. Для середньої «нормальної» особистості це співвідношення дорівнює $VH:VK = 1:6$. а для несамоактуалізується - $VK:VK = 1:3$.

- Базовий конструкт «Підтримка» (опора на себе) визначає спрямованість особистості на себе або на інших, визначає, чи керується в житті людина своїми власними цілями, переконаннями, установками та принципами, чи вона схильна до впливу зовнішніх сил, конформна.

Аналогічно визначається конструкт «Підтримки». Для самоактуалізується особистості коефіцієнт конструкту дорівнює відповідно 1:3, для «нормальної» людини 1:2, а у несамоактуалізується особистості-1:1. Це означає, що самоактуалізована особистість у трьох випадках з чотирьох керується своєю власною внутрішньою мотивацією, не схильна до зовнішнього впливу, вільна у своєму власному виборі.

Людина, що має низький рівень самоактуалізації, неправильно орієнтується в часі. Така людина або живе минулим, його мучать каяття за скоєні провини, спогади про завдані йому образи, він відчуває постійні докори совісті або живе майбутнім, будує недосяжні плани, надії ставить перед собою нереальні цілі. Така людина зазвичай вважає, що ідеали та цілі в цьому випадку можуть бути засобами за допомогою яких задовольняються потреби у прихильності, коханні, визнанні, захопленні. Людина тішить свою марнославство, задовольняючи в уяві свої бажання та цілі. Вважається, що нереальні цілі виникають у людини, коли вона не здатна прийняти себе такою, якою вона є насправді. Прагнучи до ідеалістичних, нездійснених цілей, індивід перетворює своє життя на пекло. Це затримує природний розвиток особистості та сприяє виникненню в людині почуття неповноцінності. Людям, які живуть переважно майбутнім, зазвичай притаманний страх за своє життя.

Самоактуалізуемая особистість правильно орієнтована у часі, розглядаючи їх у єдності минулого, сьогодення та майбутнього. Вона не відкладає життя на завтра, не ув'язує в минулому, а живе в теперішньому, сприймаючи його, однак, у єдності з минулим та майбутнім. Людина «компетентна» в часі відрізняється від особистості, що не самоактуалізується, тим, що менш обтяжена почуттями провини, жалю, образи, що йдуть від минулого. Його надії розумно пов'язані з діючими нині цілями. Його віра у

майбутнє позбавлена ригідних чи ідеалістичних цілей. Несамеоактуалізуєма особистість не співвідносить минуле і майбутнє з сьогоденням, тобто її цілі пов'язані з поточною діяльністю, та її минулий досвід мало впливає поведінку.

Конструкт «Підтримка» або «Опора на себе» є другим основним параметром особистості, що самоактуалізується. Цей параметр визначає спрямованість особи на себе, спрямованість на інших, тобто чи керується в житті людина своїми власними цілями, переконаннями, установками та принципами, або вона піддається впливу зовнішніх сил, конформний і т.д.

Самоактуалізована особистість це «зсередини спрямовувана особистість», що має внутрішній підтримкою, керується переважно інтегрованими принципами і: мотивацією, мало схильна до зовнішнього впливу, вільна у виборі, не конформна.

Для особистості, що самоактуалізується, характерне певне співвідношення «орієнтації на себе і на інших». До певної міри вона чутлива до схвалення, прихильності та хорошого ставлення людей, але набагато менше, ніж особистість, спрямована лише на інших. Вона вільна, та її свобода перестав бути результатом боротьби коїться з іншими. Самоактуалізуєма особистість у своїх вчинках спирається на власні почуття та думки, критично сприймає вплив зовнішніх сил і творчо розширює нечисленні первісні принципи, які є для неї керівними.

Несамеоактуалізована особистість спрямовується «ззовні», тобто володіє зовнішньою підтримкою, більшою мірою схильна до впливу зовнішніх сил. Її поведінка більше спрямована на думку інших, а не на свою власну, схвалення інших людей стає найвищою метою. Таку людину характеризує нав'язлива, ненаситна потреба у прихильності, у впевненості, що її люблять.

- Базовий конструкт «Ціннісні орієнтації» вимірює, наскільки людина керується принципом «Я поступаю відповідно до своїх поглядів, бажань та потягів».

Конструкт «Ціннісні орієнтації» відбиває ступінь того, наскільки людина керується цінностями, властивими особистості. Людина дотримується певних ідеалів, цінностей, за якими живуть особистості, що самоактуалізуються. Типовим показовим судженням є «Я поступаю згідно зі своїми поглядами, бажаннями, потягами, відповідно до того, що мені подобається чи не подобається».

- Базовий конструкт «Самоповага» вимірює здатність людини поважати себе за силу.

Конструкт «Самоповага» відбиває здатність людини поважати себе; за чинність. Висока оцінка означає, що людина високо цінує себе, подобається сама собі, причому за умови, що для цього є об'єктивні підстави. Низька оцінка свідчить про низьку самоповагу.

- Базовий конструкт «Самоприйняття» показує, наскільки людина здатна приймати себе всупереч своїй слабкості.

Конструкт «Самоприйняття» відбиває здатність людини приймати себе всупереч своїй слабкості. Висока оцінка означає, що самоактуалізуюча особистість приймає себе такою, якою вона є, - з усіма своїми недоліками і слабкостями. Важче досягти «прийняття себе», ніж самоповаги. Актуалізація власної особистості вимагає і того, й іншого. Ці дві характеристики можна зарахувати до «сприйняття себе».

- Додатковий конструкт «Сензитивність» вимірює ступінь того, наскільки глибоко і тонко відчувається, свої власні переживання та потреби.

Конструкт «Сензитивність» відображає ступінь того, наскільки людина глибоко і тонко відчувається, свої власні переживання та потреби. Самоактуалізована особистість виявляє високу, порівняно з іншими, чутливість до власних переживань та потреб. Несамеоактуалізована особистість передбачає байдужість.

- Додатковий конструкт «Гнучкість поведінки» відображає здатність людини реагувати на ситуацію, що змінюється, розумність застосування стандартних принципів.

Конструкт «Гнучкість поведінки» відображає гнучкість поведінки в різних ситуаціях, гнучкість застосування стандартних оцінок, принципів, здатність людини швидко реагувати на ситуацію, що змінюється, гнучкість, розумність у застосуванні деяких стандартних принципів. Догматизм властивий несамоактуалізованій особистості.

- Додатковий конструкт «Спонтанність» вимірює здатність спонтанно висловлювати свої почуття чи бути самим собою.

Конструкт «Спонтанність» відбиває здатність спонтанно висловлювати свої почуття чи бути собою. Висока оцінка свідчить, що людина здатна висловлювати свої почуття в заздалегідь не продуманих діях. Низький бал означає, що людина побоюється відкрито виявляти свої почуття та емоції у поведінці.

- Додатковий конструкт «Синергічність» Вимірює здатність до цілісного сприйняття світу та людей.

Конструкт «Синергічність» відображає здатність до цілісного сприйняття світу і людей, здатність знаходити закономірні зв'язки у всіх явищах життя, розуміти, що такі протилежності, як робота і гра, любов і хіть, егоїзм і безкорисливість, не є антагоністичною. Висока оцінка синергічності означає здатність людини осмислено пов'язувати суперечливі життєві явища. Низький результат означає, що життєві протиріччя сприймаються як антагоністичні.

- Додатковий конструкт «Прийняття агресії» Вимірює здатність людини приймати свою агресивність як природну властивість.

Конструкт «Прийняття агресії» відбиває здатність людини приймати свою агресивність як природне властивість. За низького рівня самоактуалізації людина зазвичай намагається приховати цю якість, відмовитися від агресії, придушити її у собі. При високому рівні самоактуалізації особистість розуміє, що агресивність та гнів властиві природі людини і можуть виявлятися у міжособистісних контактах.

- Додатковий конструкт «Контактність» Здатність встановлювати глибокі та тісні контакти з оточуючими.

Конструкт «Контактність» відбиває здатність людини встановлювати глибокі і тісні контакти з оточуючими. Самоактуалізуєма особистість може легко і швидко вступати в контакт, але її відносини з людьми не є поверхневими, вона відіграє значну роль у житті своїх друзів та близьких, її відносини людьми сповнені сенсу та доброзичливості. Несамеоактуалізується - відчуває труднощі у спілкуванні.

- Додатковий конструкт «Пізнавальні властивості» Ступінь виразності у людини прагнення придбання знань про навколишній світ.

Конструкт «Пізнавальні здібності» вимірює ступінь виразності в людини прагнення набути знання навколишній світ. У особистості, що самоактуалізується, розвинена така здатність, а у несамеоактуалізуючійся особистості ці здібності виражені слабо.

- Додатковий конструкт «Креативність» Вимірює творчий потенціал особистості.

Конструкт «Креативність» отражает выраженность направленности личности. У самоактуализирующейся - соответствует развитой творческой направленности личности, у несамеоактуализирующейся - слабый творческий потенциал.

- Додатковий конструкт «Погляд на природу людини» Оцінює розуміння людської природи, мужності та жіночності.

Конструкт «Погляд на природу людини» оцінює розуміння людської природи, мужності та жіночності. Самоактуалізуєма особистість вважає, що у природі людини тріумфує добро, хоча їй властиві такі протилежності, як і зло, безкорисливість і користолюбство бездушність і чутливість. Несамеоактуалізується вважає людину по суті поганою.

Тест сенсожиттєвої орієнтації (СЖО) розроблений Д. Крамбо та Л. Махоліком. Пізніше Д. Крамбо додав до тесту шкалу «пошуку сенсожиттєвих цілей». В основі цього тесту лежить ідея протиставлення "пікових

переживань", що свідчать про переживання "екзистенційного вакууму" (В.Франкл), що свідчить про безглуздість існування.

Було виділено п'ять основних факторів, що впливають на досягнення осмисленого повноцінного життя:

- якість життя, що розуміється як загальна характеристика задоволеності людини тим життям, яким вона живе;
- сенс життя, що розуміється як відчуття наявності в житті сенсу та цілей, впевненість у можливості їх знайти;
- перешкоди на шляху, що характеризуються як ставлення до смерті, вибору;
- відповіді на питання, які розуміються як відсутність збентеження та страху перед ними;
- майбутнє життя та відповідальність, які розуміються як ставлення до особистої відповідальності за своє життя та ставлення до припинення активної діяльності, догляду на пенсію.

Д.А. Леонтьєв виділяє шість факторів свідомості життя:

- цілі у житті - наявність, усвідомлення життєвих цілей, намірів, визнання;
- вірність обраному шляху - вміння виконувати обов'язки за наявності внутрішніх протиріч;
- інтерес та емоційна насиченість життя;
- задоволеність самореалізацією – відчуття успішності здійснення своїх планів у житті, повсякденній діяльності;
- відчуття себе господарем власного життя – відчуття власної здатності впливати на перебіг свого життя;
- впевненість у можливості самостійного здійснення життєвого вибору [17].

По Леонтьєву Д.А. життя вважається осмисленою за наявності цілей, задоволенні, що отримується при їх досягненні та впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі, вибирати завдання з готівки та добиватися

результатів. Важливою є співвідношення елементів з часом. Це передбачає чітке співвідношення цілей з майбутнім, емоційної насиченості з сьогоденням, задоволення з досягнутим результатом, минулим.

2.2. Діагностичний інструментарій дослідження самоактуалізації

У роботі була використана мотиваційна анкета та наступні тестові методики: тест ціннісних орієнтацій М. Рокича, «самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома та Тест сенсожиттєвих орієнтації (СЖО).

1. Анкета (Додаток 1)

Анкета містить 4 групи питань, що з'ясовують рівень мотивації молодих людей на освоєння обраної професії, на визначальні цінності в самореалізації, перспективи в особистій, навчальній та трудовій діяльності, які позначаються на життєвих планах, цілі у житті та способи їх досягнення.

1. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича.

Система ціннісних орієнтації визначає змістовну сторону спрямованості особистості і становить основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самого, основу світогляду, ядро мотивації життєвої активності та життєвої концепції.

Методика дослідження ціннісних орієнтацій (МЦО) є технікою, спрямованою вивчення індивідуальних чи групових поглядів на системі значущих цінностей, визначальних найбільш загальні орієнтири їх життєдіяльності. Ці уявлення формуються у процес соціалізації шляхом інтеріоризації групових та загальнокультурних цінностей. Особливість ЦО полягає в тому, що шкалювання фіксованого і заздалегідь відомого набору об'єктів (цінностей) по шкалах, що задаються інструкцією (наприклад, "найхарактерніші для Вас", "найбільш характерні для Ваших друзів" і т.п.) відбувається за допомогою процедури ранжування або за допомогою парного порівняння. Зазвичай під час проведення методики передбачається, що у ситуаціях, коли респондентів немає підстав фальсифікації результатів,

ранжування справді відбиває реальне співвідношення між суб'єктивними значимостями відповідних цінностей.

Ціннісні орієнтації як предмет психологічного дослідження та психодіагностики займають місце на припиненні двох великих предметних областей: мотивації з одного боку, і світоглядних структур свідомості, з іншого. Вони є однією з особистісно значущих "зон", в які доводиться вторгтися психологу. Крім цього, вони сильно варіюють у різних людей не тільки за ступенем виразності, але і за конкретним їх "набором". Усе це значно ускладнює розробку стандартизованих методів, вкладених у діагностику цієї сфери внутрішнього світу.

МІЦО розроблено М. Рокичем та засновано на прийомі прямого ранжирування списків цінностей. М.Рокич розглядає цінності як різновид переконання, визначаючи її як "... стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування є кращим з особистої або соціальної точок зору, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки, або кінцева мета існування". Людські цінності характеризуються такими основними ознаками: 1) загальна кількість цінностей, що є надбанням людини, порівняно невелика, 2) всі люди мають ті самі цінності, хоча і в різній мірі, 3) цінності організовані в системи; в культурі, суспільстві та його інститутах і особистості, 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, які заслуговують на вивчення.

М. Рокич розрізняє два класи цінностей -термінальні та інструментальні:

термінальні цінності М. Рокич визначає як переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування (наприклад, щасливе сімейне життя, світ у всьому світі) з особистої та суспільної точок зору варто того, щоб до неї прагнути,

інструментальні цінності -як переконання в тому, що якийсь образ дій (наприклад, чесність, раціоналізм) є з особистої чи суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях.

По суті, розведення термінальних та інструментальних цінностей відтворює досить традиційне розрізнення цінностей-цілей і цінностей-засобів.

Стимульним матеріалом у методиці Рокича є два списки по 18 цінностей - термінальних та інструментальних - з коротким розшифруванням змісту кожної. Ці списки отримані шляхом виключення синонімічних форм з більш об'ємних переліків, що формувалися під час аналізу інтерв'ю та літературних даних (для термінальних цінностей) та лінгвістичного аналізу (для інтернальних цінностей).

Методика відома у кількох формах. Найбільш розроблені форми Д і Е тесту Рокича різняться тим, що у варіанті Е списки ціннісних категорій надруковані на аркушах паперу в алфавітному порядку і випробуванню пропонується проставити проти кожного позначення відповідне рангове число від 1 до 18. У варіанті Д назви цінностей надруковані на окремих картках.

Ми використовували форму Е. Випробуваному спочатку пред'являється набір термінальних, та був набір інструментальних цінностей.

Аналізуючи ієрархію цінностей, ми звертали увагу на їхнє угруповання піддослідним у змістовні блоки з різних підстав. Так, наприклад, виділяються "конкретні" та "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації та особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватись в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні та конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження та цінності прийняття інших тощо. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісної орієнтації. Психолог має спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей і навіть нещирість відповідей.

2. *Самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома.*

Перша шкала "Орієнтація у часі" визначає ступінь правильності орієнтованості людини у часі. Людина, що має низький рівень самоактуалізації (низький бал за шкалою), неправильно орієнтується в часі.

Така людина або живе минулим, його мучать каяття за скоєні провини, спогади про завдані йому образи, він відчуває постійні докори совісті або живе майбутньому, будує недосяжні плани, надії, ставить перед собою нереальні цілі.

Самоактуалізується особистість (високий бал за шкалою) правильно орієнтована в часі, розглядаючи його в єдності минулого, сьогодення та майбутнього. Вона не відкладає життя на завтра, не ув'язує у минуле, а живе в теперішньому, сприймаючи його, однак, у єдності з минулим та майбутнім. Людина "компетентна" в часі відрізняється від особистості, що не самоактуалізується, тим, що менш обтяжена почуттями провини, жалю, образи, що йдуть від минулого. Його надії розумно пов'язані з діючими нині цілями. Його віра у майбутнє позбавлена ригідних чи ідеалістичних цілей.

Несамоактуалізується особистість не співвідносить минуле і майбутнє з сьогоденням. Така особистість може, крім того, орієнтуватися лише на майбутнє чи сьогодення, тобто її цілі пов'язані з поточною діяльністю, та її минулий досвід мало впливає поведінка.

Шкала "Підтримка". На основі даних, отриманих за другою базовою шкалою, можна визначити коефіцієнт "Підтримка".

Для особистості, що самоактуалізується, цей коефіцієнт дорівнює відповідно 1:3, для "нормальної" людини - 1:2, а у несамоактуалізованої особи - 1:1. Це означає, що самоактуалізована особистість у трьох випадках із чотирьох керується своєю власною внутрішньою мотивацією, не схильна до зовнішнього впливу, свобода у своєму власному виборі.

Шкала "Підтримка" або "Опора на себе" є другим основним параметром особистості, що самоактуалізується. Цей параметр визначає спрямованість особи на себе і спрямованість на інших, тобто, чи керується в житті людина своїми власними цілями, переконаннями, установками та принципами, чи вона піддається впливу зовнішніх сил, конформний і т.д.

Самоактуалізована особистість (високий бал за шкалою) це "зсередини спрямована особистість", що володіє внутрішньою підтримкою, керується в

основному інтеріоризованими принципами і мотивацією, мало схильна до зовнішнього впливу, вільна у виборі, не конформна. Для особистості, що самоактуалізується характерно певне співвідношення "орієнтації на себе і на інших". До певної міри вона чутлива до схвалення, прихильності та хорошого ставлення людей; але набагато менше, ніж особистість, спрямовану лише на інших. Вона вільна, та її свобода перестав бути результатом боротьби коїться з іншими. Самоактуалізуемая особистість у своїх вчинках спирається на власні почуття та думки, критично сприймає вплив зовнішніх сил і творчо розширює дещо чисельні первісні принципи, які є для неї керівними.

Несамоактуалізована особистість (низький бал за шкалою) спрямовується "зсередини", тобто має зовнішню підтримку, більшою мірою схильна до впливу зовнішніх сил. Її поведінка більше спрямована на думку інших, а не на свою власну, схвалення інших людей стає найвищою метою. Таку людину характеризує нав'язлива, ненаситна потреба у прихильності, у впевненості, що її люблять.

Шкала "Ціннісні орієнтації" вимірює ступінь того, наскільки людина керується цінностями, властивими особистості, що самоактуалізується. Високий бал за шкалою означає, що людина дотримується тих ідеалів, цінностей, за якими живуть особистості, що самоактуалізуються. Низький бал означає, що людина заперечує ці принципи. Твердження, з допомогою яких оцінюється цей параметр, використовуються і щодо інших характеристик самоактуалізації особистості. Типовим показовим судженням є "Я поступаю відповідно до своїх поглядів, бажань, потягів, відповідно до того, що мені подобається чи не подобається".

Шкала "Гнучкість поведінки" вимірює гнучкість поведінки у різних ситуаціях, гнучкість застосування стандартних оцінок, принципів. Високий бал відображає здатність людини швидко реагувати на ситуацію, що змінюється, розумність у застосуванні деяких стандартних принципів. Низький бал означає догматизм, що виявляється в тому, що особистість, що самоактуалізується, дуже жорстоко дотримується загальних принципів.

Шкала «Сензитивність» вимірює ступінь того, наскільки глибоко та тонко відчувається, свої власні переживання та потреби. Висока оцінка означає високу, в порівнянні з іншими, чутливість до власних переживань та потреб. Низька оцінка передбачає байдужість.

Шкала "Спонтанність" вимірює здатність спонтанно висловлювати свої почуття чи бути самим собою. Висока оцінка свідчить, що людина здатна висловлювати свої почуття в заздалегідь не продуманих діях. Низький бал означає, що людина побоюється, відкрито виявляти свої почуття та емоції у поведінці.

Шкала "Самоповага" вимірює здатність людини поважати себе за свою силу. Висока оцінка означає, що людина високо цінує себе, подобається сама собі, причому за умови, що для цього є об'єктивні підстави. Низька оцінка свідчить про низьку самоповагу.

Шкала "Самоприйняття" вимірює здатність людини приймати себе всупереч своїй слабкості. Висока оцінка означає, що особистість, що самоактуалізується, приймає себе такою, якою вона є, - з усіма своїми недоліками і слабкостями.

Важче досягти "прийняття себе", ніж самоповаги. Актуалізація власної особистості вимагає і того, й іншого. Ці дві характеристики можна віднести до "виховання себе".

Шкала "Погляд на природу людини" оцінює розуміння людської природи, мужності та жіночності. Самоактуалізується особистість (високий бал за цією шкалою) вважає, що в природі людини торжествує добро, хоча їй властиві такі протилежності, як добро і зло, безкорисливість і користолюбство, байдужість і чутливість. Низький бал за цією шкалою означає, що суб'єкт вважає людину по суті поганою, що зло - найхарактерніше для природи людини.

Шкала "Синергічність" вимірює здатність до цілого сприйняття світу і людей, здатність знаходити закономірні зв'язки у всіх явищах життя, розуміти, що такі протилежності, як робота та гра, любов і хіть, егоїзм і безкорисливість,

не є антагоністичною. Висока оцінка означає здатність людини осмислено пов'язувати суперечливі життєві явища. Низький результат означає, що життєві протиріччя сприймаються як антагоністичні.

Шкала "Прийняття агресії" вимірює здатність людини сприймати свою агресивність як природну властивість. За низького рівня самоактуалізації людина зазвичай намагається приховати цю якість, відмовитися від агресії, придушити у собі. При високому рівні самоактуалізації особистість розуміє, що агресивність та гнів властиві природі людини і можуть виявлятися у міжособистісних контактах.

Шкала "Контактність" вимірює здатність людини встановлювати глибокі та тісні контакти з оточуючими. Самоактуалізуємая особистість може легко і швидко вступати в контакт, але її відносини з людьми не є поверхневими, вона відіграє значну роль у житті своїх друзів та близьких, її відносини з людьми сповнені сенсу та доброзичливості. Низький бал - проблеми у спілкуванні.

Шкала "Пізнавальні здібності" вимірює ступінь виразності у людини прагнення придбання знань про навколишній світ. Високий бал припускає, що у самоактуалізується особистості розвинена така здатність, а у несамоактуалізується особистості ці здібності виражені слабо.

Шкала "Креативність" вимірює виразність спрямованості особистості. Високим балам відповідає розвинена творча спрямованість особистості, низьким – слабкий творчий потенціал.

3. *Тест-опитувальник сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва.*

•Цілі в житті. Бали за цією шкалою характеризують наявність чи відсутність у житті випробуваного цілей у майбутньому, які надають у житті свідомості, спрямованості та тимчасової перспективи. Низькі бали за цією шкалою навіть за загального високого рівня свідомості життя будуть властиві людині, яка живе сьогоднішнім або вчорашнім днем. Разом з тим, високі бали за цією шкалою можуть характеризувати не тільки цілеспрямовану людину, а

й прожектора, плани якого не мають реальної опори в сьогоденні та не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію.

- «Процес життя та емоційна насиченість». Зміст цієї шкали збігається з теорією у тому, що єдиний сенс життя у тому, щоб жити. Високі бали за цією шкалою та низькі за рештою шкал характеризуватимуть людину, яка живе сьогоднішнім днем. Низькі бали за цією шкалою – ознака незадоволеності своїм життям у теперішньому; при цьому може бути сенс у спогадах про минуле чи націленість у майбутнє.

- «Результативність життя чи задоволеність самореалізацією». Бали за цією шкалою відображають оцінку пройденого відрізка життя, наскільки воно було продуктивним і осмисленим. Високі бали за цією шкалою та низькі за іншими шкалами характеризують людину, яка доживає своє життя. Низькі бали – незадоволеність прожитою частиною життя.

- "Локус контролю - Я". Високі бали показують силу особистості, свободу її вибору відповідно до своїх цілей та уявлень про її зміст. Низькі бали – невіра у свої сили, щоб контролювати життя.

- «Локус контролю – життя». При високих балах людина контролює своє життя, вільно приймає рішення та втілює їх у життя. Низькі бали – фаталізм: безглуздість загадування на майбутнє.

4. *Статистичні методи.*

Одним із найпоширеніших методів статистики є кореляційний аналіз.

Кореляція - статистичний взаємозв'язок двох чи кількох випадкових величин (або величин, які можна з деяким допустимим ступенем точності вважати такими). При цьому зміни однієї чи кількох із цих величин призводять до систематичної зміни іншої чи інших величин. Математичною мірою кореляції двох випадкових величин служить коефіцієнт кореляції.

Якщо зміна однієї випадкової величини не веде до закономірної зміни іншої випадкової величини, але призводить до зміни іншої статистичної характеристики даної випадкової величини, то подібний зв'язок не вважається кореляційним, хоч і є статистичним.

Коефіцієнт кореляції або парний коефіцієнт кореляції в теорії ймовірностей та статистики - це показник характеру зміни двох випадкових величин.

Кореляція може бути позитивною та негативною (можлива також ситуація відсутності статистичного взаємозв'язку - наприклад, для незалежних випадкових величин).

Негативна кореляція - кореляція, при якій збільшення однієї змінної пов'язано із зменшенням іншої змінної, при цьому коефіцієнт кореляції негативний.

Позитивна кореляція - кореляція, при якій збільшення однієї змінної пов'язано із збільшенням іншої змінної, при цьому коефіцієнт кореляції позитивний.

Сильною стороною кореляційного дослідження є те, що його можна проводити в реальних умовах та вивчати вплив таких факторів, як расова приналежність, стать та соціальний статус, якими неможливо маніпулювати у лабораторії.

Дисперсійний аналіз, вперше запропонований Р. Фішером, є статистичним методом, призначеним виявлення впливу низки окремих чинників на результати експериментів.

В основі дисперсійного аналізу лежить припущення, що одні змінні можуть розглядатися як причини (чинники, незалежні змінні), а інші як наслідки (залежні змінні). Незалежні змінні називають іноді регульованими факторами саме тому, що в експерименті дослідник має можливість варіювати ними і аналізувати результат, що виходить.

Сутність дисперсійного аналізу полягає в розчленуванні загальної дисперсії ознаки, що вивчається, на окремі компоненти, зумовлені впливом конкретних факторів, і перевірці гіпотез про значущість впливу цих факторів на досліджувану ознаку. Порівнюючи компоненти дисперсії один з одним за допомогою F - критерію Фішера, можна визначити, яка частка загальної

варіативності результативної ознаки обумовлена дією факторів, що регулюються.

Вихідним матеріалом для дисперсійного аналізу є дані дослідження трьох і більше вибірок, які можуть бути як рівними, так і нерівними за чисельністю, як зв'язковими, так і незв'язними. За кількістю регульованих факторів, що виявляються, дисперсійний аналіз може бути однофакторним (при цьому вивчається вплив одного фактора на результати експерименту), двофакторним (при вивченні впливу двох факторів) і багатофакторним (дозволяє оцінити не тільки вплив кожного з факторів окремо, але і їх взаємодія).

Дисперсійний аналіз відноситься до групи параметричних методів і тому його слід застосовувати лише тоді, коли доведено, що розподіл є нормальним.

Висновки до другого розділу:

1. Виходячи з цілей та завдання було розроблено програму дослідження, визначено модель, підібрано вибірку та проведено дослідження.
2. В основу нашого дослідження покладено теоретичні концепції Д.О. Леонтьєва, Е. Шострома та ґрунтуючись на визначенні самоактуалізації А. Маслоу.
3. У роботі була використана мотиваційна анкета та наступні тестові методики: тест ціннісних орієнтацій М. Рокича, «самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома та Тест сенсожиттєвих орієнтації (СЖО).

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

3.1. Мотиваційний портрет студентів

За допомогою спеціальної анкети ми склали мотиваційний портрет студентів.

Перше питання стосувалось цілей в житті студентів. Для того, щоб розуміти та прогнозувати варіанти розвитку подій соціальної реальності, треба знати, які ставлять перед собою цілі студенти, які шляхи намічають вони для досягнення цих цілей, наскільки активно прагнуть здійснити свої цілі, у тому числі самореалізуватися у професії, іншими словами самоактуалізуватися. З'ясувалося, що переважна більшість студентів мають цілі в житті (87,5%), 11,0% було важко відповісти і 1,5% респондентів зазначили, що не мають поки певних цілей.

Виявилась різниця у визначенні конкретних цілей у студентів різних форм навчання.

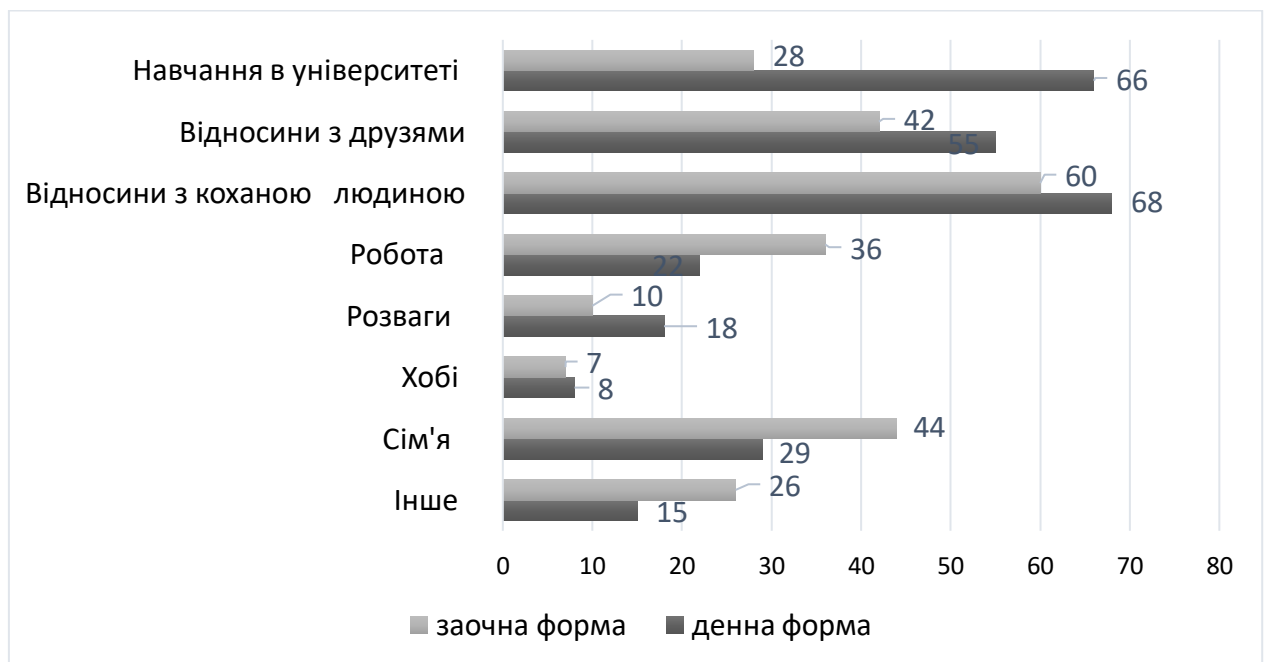

Рис. 3.1. Цілі у житті (%)

Студенти денного відділення:

68% студентів денного відділення відмітили, що головна ціль на сьогоднішній день – це встановлення відносин з людиною, яка тебе кохає. Навчання в університеті, як ціль зазначили 66% респондентів. 55% позначили за ціль життя – відносини з друзями. На четвертому місці стоїть сім'я – про це сказали 29% студентів. 22% студентів денного відділення відмітили, що ціль їхнього життя на сьогоднішній день – це робота, мабуть це пов'язано з тим, що незважаючи на денну форму навчання, студентам потрібно працювати (або шукати гідну роботу), щоб оплачувати контракт. В силу молодого віку 18% студентів відмітили бажання розваг у житті. 7% розказали, що в них є хобі.

Студенти заочного відділення:

60% студентів заочної форми навчання також відмітили, що головна ціль на сьогоднішній день – це встановлення відносин з людиною, яка тебе кохає. 42% позначили за ціль життя – відносини з друзями. На третьому місці в цілях стоїть сім'я – 44% студентів про це сказали, слід зазначити, що студенти заочного переважно старші за віком ніж студенти денного відділення. 36% студентів зазначили в анкеті в якості цілі життя – роботу. Навчання в університеті, як ціль життя зазначили лише 28% студентів заочного відділення. На жаль, можна припустити, що навчання для інших – лише спосіб отримання диплому. Про розваги та хобі сказали 10% та 7% відповідно.

Таким чином, видно, що переважна частина респондентів орієнтована досягнення успіху у житті. Звідси можна дійти до висновку про те, що студенти бачать себе соціально активними, націленими на реалізацію своїх інтересів і цілей, на самоактуалізацію у професійній діяльності.

У той же час, важливо знати, якими засобами та якими шляхами молоді люди збираються досягати успіху.

Студенти денної форми навчання відповіли наступним чином:

88% вважають, що можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності дозволить їм досягати своїх цілей у житті. 77% вважають, що для того щоб досягати цілей треба самостверджуватися. 73% вважають, що

необхідна реалізація вміння робити все, що хочеться с позитивним результатом, і це стосується і навчання, і роботи. 68% зазначили необхідність професіоналізму та майстерності, 66% виділило матеріальне благополуччя. Про важливість уміння виділятися в суспільстві сказали 46%. 44% вважають, що для реалізації цілей необхідна в більшості випадків удача. Влада, вплив на оточуючих – важливі для 38% студентів. Самоактуалізація необхідна для 74% студентів денного відділення. Сприятливий збіг обставин необхідне для досягнення цілей – важливий для 32%. Високий соціальний статус вказали 26%. Про Служіння вищій ідеї вказали 20% студентів.

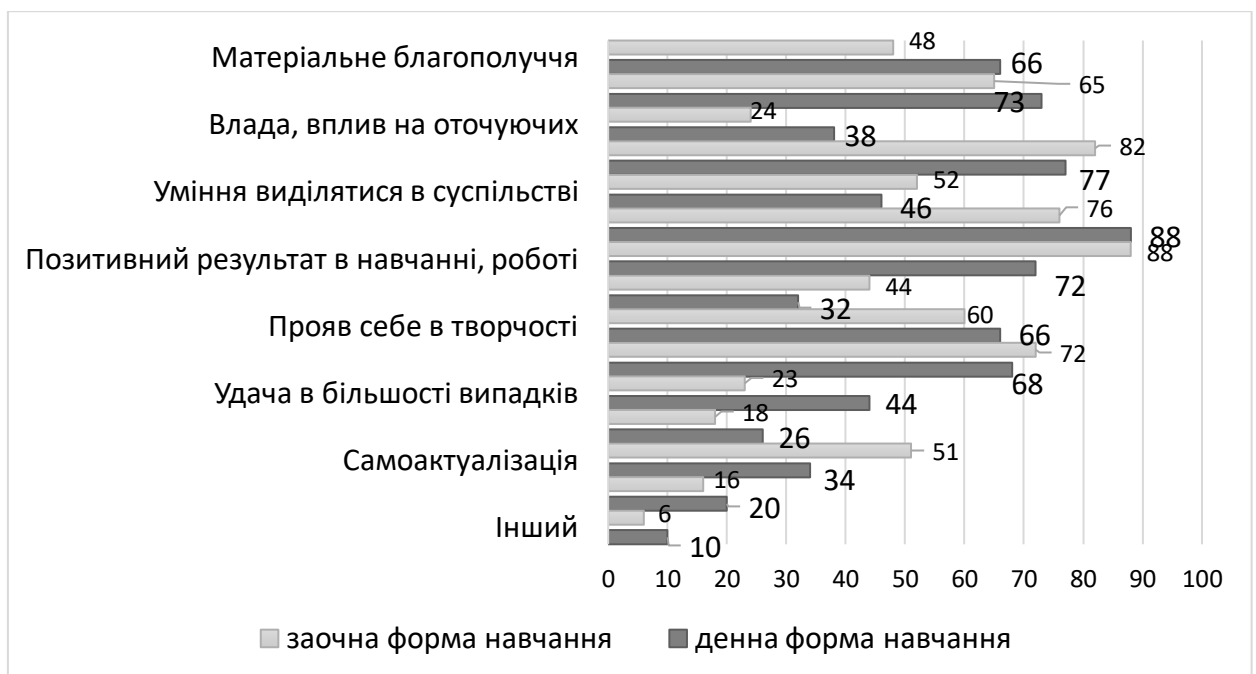

Рис. 3.2. Засоби досягнення успіху у житті (%)

Студенти заочної форми навчання відповіли наступним чином:

Від позитивного результату в навчанні, роботі успіх життя залежить для 88% студентів. Необхідність самоствердження важлива для 82% тих, хто відповідав. Можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності важлива для досягнення цілей по життю у 76% респондентів. Професіоналізм, майстерність допомагає 72% студентам заочної форми навчання. Реалізація вміння робити все, що хочеться важлива для 65% студентів. У житті важливо

проявити себе в творчості для 60% опитуваних. Уміння виділятися в суспільстві вказали 52%. Самоактуалізація, як засіб досягання цілей у житті важлива для 51% заочників. Матеріальне благополуччя вказали 48% респондентів. Сприятливий збіг обставин та удача в більшості випадків веде до успіхів по життю для 44% та 23% відповідно. Влада, вплив на оточуючих важливі для 24%. Високий соціальний статус – 18%. Служіння вищій ідеї вважають важливим 16% студентів заочної форми навчання.

Аналіз результатів відповідей студентів дозволяє зробити такий висновок: студенти реалістично підходять до факторів, що визначають досягнення цілей у житті. Практично всі опитані визначили собі необхідні умови: першому місці більш ніж двох третин респондентів - професійна самоактуалізація, другою місці — вдале особисте життя тощо. Отже, професійна самоактуалізація та вдале особисте життя як соціальний та особистісно-психологічний фактори виступають пріоритетними умовами у студентів.

З відповідей студентів видно, що переважна більшість опитаних має високий рівень орієнтації на професійну діяльність як життєву цінність. Отже, можна припускати високий рівень інтересу та відповідальності до вибору та освоєння спеціальності, яка буде головною та значною справою в житті.

З іншого боку, досить чітко виділилася група студентів денної форми навчання, хто розглядає свою майбутню роботу лише як інструментальну цінність, що дозволяє вирішувати інші проблеми, реалізувати інтереси, що знаходяться поза сферою професійної діяльності.

Як показують відповіді студентів, майбутня робота в їхньому представленні має бути перш за все улюбленою справою, що дозволяє досягти матеріального благополуччя, а також високого становища в суспільстві. Однією з важливих вимог до майбутньої роботи психолога є те, що вона повинна забезпечувати можливість бути корисним для суспільства, але не в плані створення чогось видатного (відкриття чи винаходу), хоч і на таку можливість орієнтований майже кожен третій із респондентів.

Третє питання стосувалося цілей навчання. Досягнення стратегічних

цілей безпосередньо з реалізацією ситуативних цілей. Як головна їх майбутніх психологів виступає процес навчання, ефективність якого великою мірою залежить від мотивації навчання.

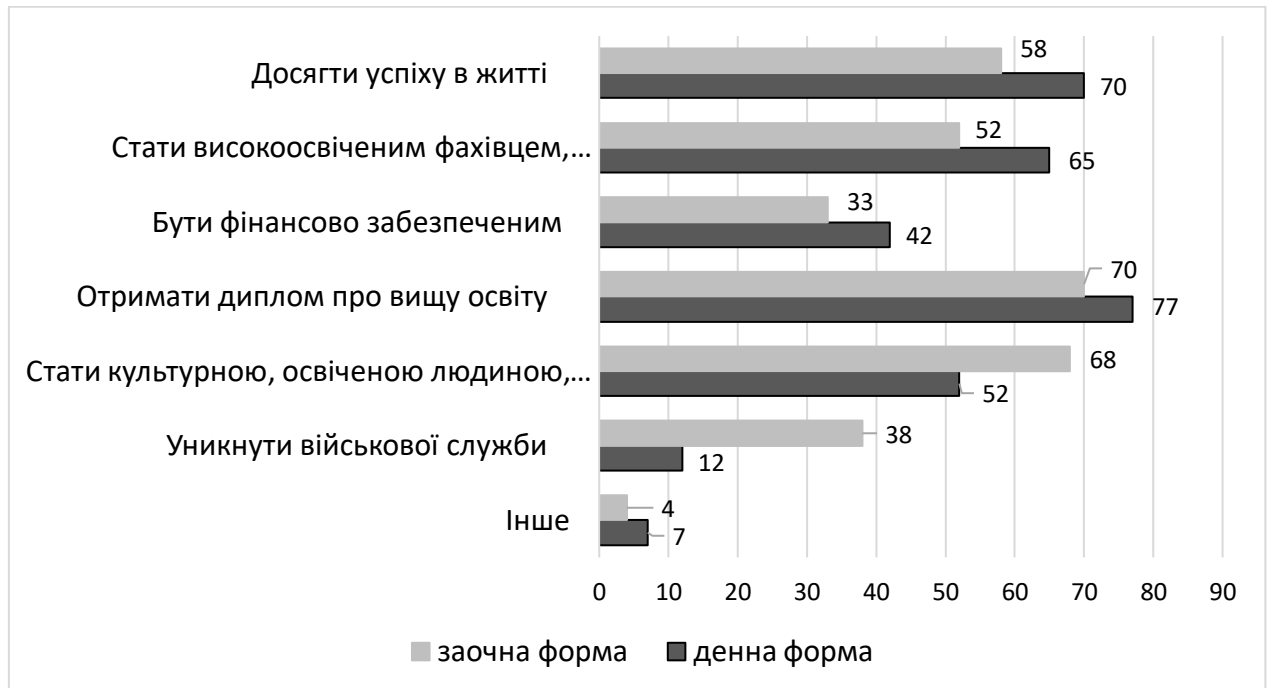

Рис.3.2. Цілі навчання (%)

Студенти денного відділення:

Більшість студентів денного відділення вказали в якості цілей навчання - отримання диплому про вищу освіту – 77%. Вони вважають, що професійне навчання дозволить ним досягти успіху в житті -70%. Студенти вважають, що ціль навчання - стати високоосвіченим фахівцем, професіоналом своєї справи 65%. Навчання дозволить студентам стати культурною, освіченою людиною, розвинути свої здібності – 52%. 42% вважають, що оволодіння професією в процесі навчання дозволить у майбутньому бути фінансово забезпеченим. 38 % визнали, що ціль навчання на денному відділенні - уникнути військової служби (хлопці).

Студенти заочного відділення:

Більшість студентів заочного відділення вказали в якості цілей навчання - отримання диплому про вищу освіту – 70%. Те, що навчання дозволить

студентам стати культурною, освіченою людиною, розвинути свої здібності вважають 68%. Студенти заочного відділення вважають, що професійне навчання дозволить ним досягти успіху в житті -58%. Студенти вважають, що ціль навчання - стати високоосвіченим фахівцем, професіоналом своєї справи 52%. 33% вважають, що оволодіння професією в процесі навчання дозволить у майбутньому бути фінансово забезпеченим. 12 % визнали, що ціль навчання на денному відділенні - уникнути військової служби (хлопці).

Загалом по групі переважна більшість студентів (90,1%) навчаються для того, щоб згодом працювати за фахом. Разом з тим майже дві третини респондентів навчаються для того, щоб розвинути свої здібності, самовдосконалюватись (62,3%). Кожен другий студент навчається для того, щоб здобути знання та стати людиною високої культури (51,4%).

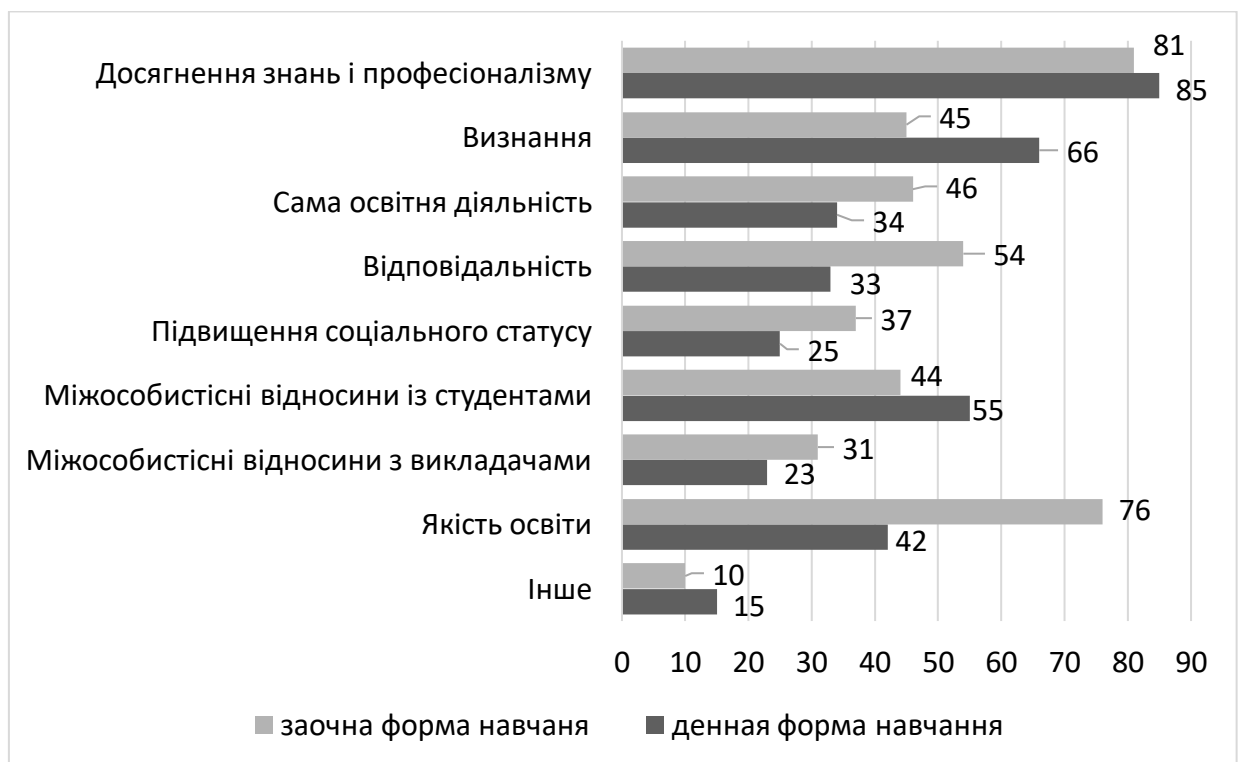

Рис. 3.4. Засоби досягнення цілей навчання (%)

Опитування про засоби досягнення цілей навчання надало наступні результати:

Студенти денної форми

Студенти денної форми навчання вважають, що цілей навчання можна досягнути через набуття знань та опанування професіоналізму 85%. Важливо мати визнання – 66%. Для навчання важливо мати добрі міжособистісні відносини із студентами 55%. Не менше важливо для досягнення цілей навчання - якість освіти 42% та сама освітня діяльність 34%. Відповідальність, як засіб досягнення цілей навчання вважають 33%. Підвищення соціального статусу та міжособистісні відносини з викладачами вважають важливими 25% та 23% відповідно.

Студенти заочної форми

Студенти денної форми навчання вважають, що цілей навчання можна досягнути через набуття знань та опанування професіоналізму 81%. Важливо для них якість освіти, яку вони отримують 76%. Значуща відповідальність по відношенню до освітньої діяльності (54% та 46% відповідно). Міжособистісні відносини із студентами теж важливі, мабуть це закріплює подальші зв'язки, бо на заочному відділенні багато вже працюючих спеціалістів - 44%. Підвищення соціального статусу зазначили 37% студентів. Міжособистісні відносини з викладачами – 31% студентів.

Загалом по групі переважна більшість студентів (83%) вважають, що для досягнення цілей навчання треба набути знань та опанувати професіоналізм. Разом з тим майже дві третини респондентів вважають, що якість освіти важлива для досягнення цілей навчання.

Для уточнення цінностей студентської молоді було проведено тестування за «ЦО» М. Рокича.

Аналіз тестової методики М. Рокича дозволив зробити нам такі висновки (Див. таблицю 3.1 – 3.4).

Випробувані денної форми навчання до найбільш значних цінностей віднесли: розвиток, творчість та пізнання- ці цінності зайняли перші ранги.

Нижчі ранги зайняли такі цінності, як впевненість в собі, цікава робота та щасливе сімейне життя.

Таблиця 3.1.**Показники термінальних цінностей за тестом Рокича (денне)**

Термінальні цінності	Денна форма навчання	Ранги
творчість	12,8	18
розвиток	12,7	17
пізнання	12,6	16
розваги	12,4	15
краса природи та мистецтва	11,95	14
здоров'я	11,3	13
кохання	8,7	12
життєва мудрість	8,3	11
продуктивне життя	8,1	9,5
свобода	8,1	9,5
громадське визнання	7,05	8
щастя інших	6,3	7
наявність добрих друзів	5,45	6
активна життєва діяльність	4,5	5
матеріально забезпечене життя	3,9	4
впевненість в собі	3,45	3
цікава робота	3,1	2
щасливе сімейне життя	2,1	1

Випробувані заочної форми навчання до найбільш значних цінностей віднесли: щасливе сімейне життя, творчість та пізнання- ці цінності зайняли перші ранги.

Нижчі ранги зайняли такі цінності, як розваги, наявність добрих друзів та матеріально забезпечене життя.

Таблиця 3.2.**Показники термінальних цінностей за тестом Рокича (заочне)**

Термінальні цінності	Заочна форма навчання	Ранги
щасливе сімейне життя	15,3	18
пізнання	14,4	16,5
творчість	14,4	16,5
життєва мудрість	14,25	15
здоров'я	13,85	14
громадське визнання	13,8	12
розвиток	13,8	13
активна життєва діяльність	12,9	11
впевненість в собі	12,8	10
краса природи та мистецтва	12,4	9
свобода	11,6	8
щастя інших	11,05	7
кохання	10,75	6
цікава робота	10,6	5
продуктивне життя	9,7	4
розваги	8,5	3
наявність добрих друзів	7,45	2
матеріально забезпечене життя	5,2	1

Підсумовуючи результати можна сказати, що випробувані обох груп вибрали до найбільш значних цінностей пізнання та творчість. Істотні відмінності виявлено у студентів заочної форми навчання порівняно зі студентами денної форми навчання за такими показниками, як щасливе сімейне життя, розваги, активна життєва діяльність, суспільне визнання, впевненість в собі.

Для випробуваних групи денної форми навчання стає найважливішим саморозвиток і внутрішній зростання, у випробуваних заочної форми навчання простежується загальна задоволеність шлюбом.

Таблиця 3.3

Показники інструментальних цінностей за тестом Рокича (денне)

Інструментальні цінності	Денна форма навчання	Ранги
тверда воля	14,9	18
сміливість у відстоюванні своєї думки	13,6	17
незалежність	12,7	16
вихованість	11,9	15
життєрадісність	11,6	14
старанність	9,8	13
широта поглядів	8,7	12
чуйність	7,9	11
освіченість	7,5	10
ефективність у справах	6,05	9
толерантність	5,9	8
відповідальність	5,8	7
чесність	5,7	6
самоконтроль	5,1	5
раціоналізм	4,9	4
високі запити	4,6	3
непримиренність до недоліків	3,75	2
акуратність, охайність	3,5	1

Випробувані денної форми навчання до найбільш значних інструментальних цінностей віднесли: тверда воля, сміливість у відстоюванні своєї думки, незалежність.

Нижчі ранги зайняли такі цінності, як високі запити, непримиренність до

недоліків, акуратність, охайність.

Таблиця 3.4

Показники інструментальних цінностей за тестом Рокича (денне)

Інструментальні цінності	Заочна форма навчання	Ранги
раціоналізм	19,9	18
старанність	16,8	17
широта поглядів	16,7	16
відповідальність	15,8	14,5
ефективність у справах	15,8	14,5
сміливість у відстоюванні своєї думки	15,7	13
освіченість	15,6	12
вихованість	14,7	10,5
толерантність	14,7	10,5
життєрадісність	14,6	9
незалежність	14,55	8
самоконтроль	14,25	7
Акуратність, охайність	13,7	5,5
чуйність	13,7	5,5
високі запити	12,8	4
тверда воля	11,4	3
чесність	9,85	2
непримиренність до недоліків	9,4	1

Випробувані заочної форми навчання до найбільш значних інструментальних цінностей віднесли: раціоналізм, старанність, широта поглядів

Нижчі ранги зайняли такі цінності, як високі тверда воля, чесність, непримиренність до недоліків.

Узагальнюючи отримані за тестом М. Рокича дані, можна сказати, що

при ранжуванні інструментальних цінностей студенти денної форми навчання віддавали перевагу таким якостям, як незалежність, сміливість у відстоюванні своєї думки, тверда воля.

Студентами групи заочної форми навчання віддавали перевагу таким якостям, як відповідальність, чесність, чуйність, раціоналізм, широта поглядів.

Це на наш погляд підтверджує, по-перше, той факт, що здатність приймати відповідальність на себе є одним з критеріїв зрілості та необхідною умовою самоактуалізації особистості. По-друге, у своєму виборі студенти більше орієнтуються на внутрішні, людські: якості, що свідчить про духовний розвиток особистості, звернення до внутрішньої сторони особистості. Аналіз цінностей підтверджує, що матеріальні цінності, зовнішня сторона життя мають у цьому віці дещо менше значення, ніж внутрішня. На другий план йдуть такі цінності та якості, як розваги, високі запиту, непримиренність до недоліків у собі та інших.

З аналізу відповідей респондентів можна скласти мотиваційний портрет студента.

- Переважна частина студентів орієнтована досягнення успіху у житті. На першому місці для більш ніж для двох третин респондентів – особисте життя, на другому місці – професійна самоактуалізація. Навчання в університеті пріоритетніша мета у студентів денного відділення, робота (професійна діяльність) – пріоритетніша мета студентів заочного відділення. Професійна самоактуалізація та вдале особисте життя як мотиваційні фактори виступають пріоритетними умовами у студентів для досягнення успіху в житті та професійній діяльності.

- Переважна частина студентів реалістично підходять до факторів, що визначають досягнення успіхів у житті. Студенти бачать себе соціально активними, націленими реалізацію своїх інтересів і цілей, на самоактуалізацію у професійної діяльності. Більшість студентів обох форм навчання вважають, що можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності дозволить їм

досягати своїх цілей у житті. Студенти денної форми навчання надають значення сприятливому збігу обставин та удачі, в той час, як студенти заочної форми навчання зазначили прояв у творчості як рухливу силу успіху. Студенти обох форм навчання вважають самоствердження та самореалізацію ведучими засобами досягнення життєвих цілей.

- Більшість студентів мають намір працювати за фахом, а для цього пройти повне навчання та отримати диплом про освіту. Вони вважають, що треба розвивати свої здібності, самовдосконалюватися, навчання дозволить студентам стати культурною, освіченою людиною та досягти успіху в житті. Для студентів-хлопців денного відділення навчання – це спосіб уникнути військової служби.

- Переважна більшість студентів вважають, що для досягнення цілей навчання треба набути знань та опанувати професіоналізм. І в цьому процесі дуже важлива якість освіти. Студенти денної форми навчання вважають, що результативність навчання визначає визнання. Для студентів заочної форми навчання важливим для навчання є відповідальність.

У своєму ціннісному виборі якостей особистості студенти більше орієнтуються на внутрішні, людські якості, що свідчить про духовний розвиток особистості, звернення до внутрішньої сторони особистості. Матеріальні цінності, зовнішня сторона життя мають у цьому віці дещо менше значення, ніж внутрішня. На другий план йдуть такі цінності та якості, як розваги, високі запиту, непримиренність до недоліків у собі та інших.

Звідси можна зробити припущення, що в молодих людей існує мотивація на самоактуалізацію, яка може бути реалізована на практиці.

3.2. Аналіз сенсожиттєвих орієнтацій студентів різних форм навчання

В рамках ціннісних орієнтирів, що спрямовують особистість студентів до самоактуалізації, ми дослідили сенсожиттєві орієнтації студентів для визначення конкретних сенсожиттєвих орієнтацій та аспектів локусу

контролю: цілі у житті, процес життя чи інтерес та емоційна лабільність, результативність життя чи задоволеність самореалізацією, локус контролю – Я (Я – господар життя), локус контролю – життя чи керованість життя.

Результати опитування оброблялися ключем, а потім порівнювалися з діапазоном «середньої норми».

Таблиця 3.5.

Результати обстеження студентів денної форми за тестом СЖО.

Шкали	$X_{\text{емп.}}$	$X_{\text{норм.}}$
Цілі	29,7±2,3	31,1±2,2
Процес	24,2±1,9	29,9±1,8
Результат	25,4±2,6	24,4±2,1
ЛК-Я	18,2±1,3	19,9±1,1
ЛК - життя	25,6±2,5	29,4±2,0
Загальний показник СЖО	123,1±5,7	134,7±3,2

Середні бали за шкалою «цілі» показують, що в цілому студенти мають цілі у майбутньому, які надають життю свідомості та тимчасової перспективи.

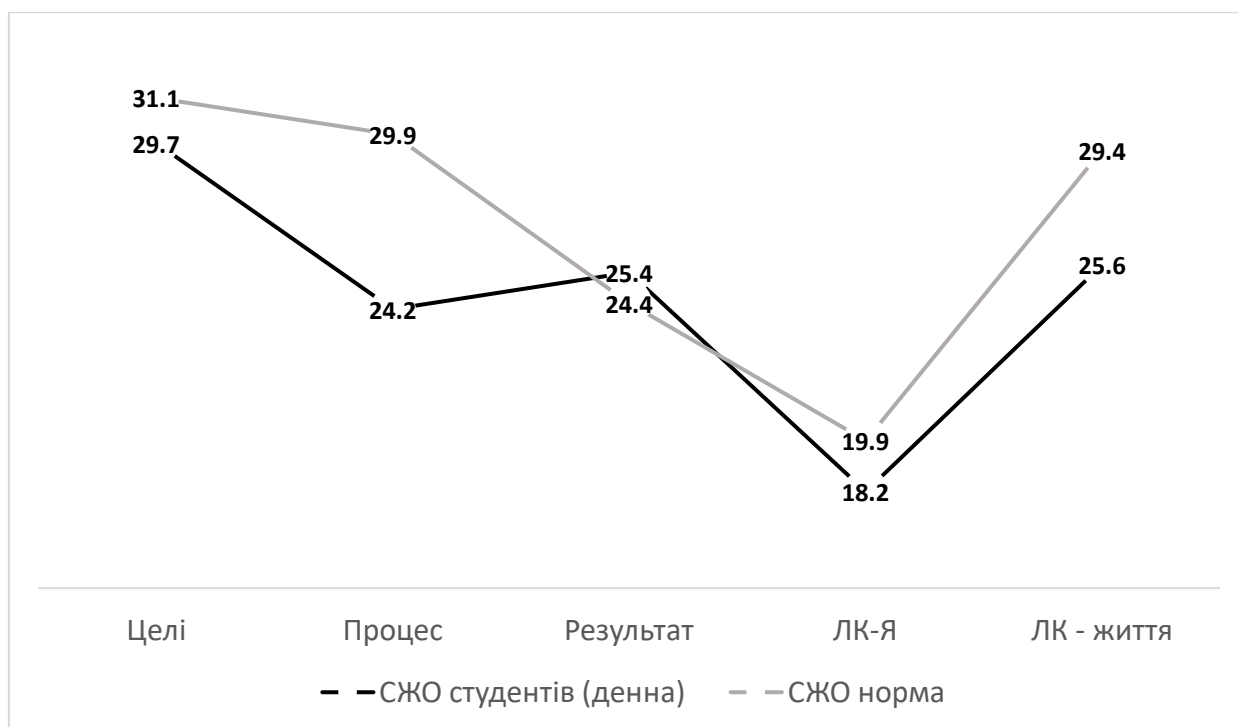

Рис. 3.5. Рівень вираженості сенсожиттєвих орієнтації (денне)

Середні бали за шкалою «результат» показують, що лише частина загальної кількості студентів задоволені прожитим життям.

Знижені показники за шкалою «локус контролю — я» говорять про те, що не всі студенти мають уявлення про себе як про сильну особистість, здатну реалізувати цілі в житті.

Нижче середнього бали за шкалою «процес» студентів денної форми навчання показують, що респонденти не задоволені своїм життям у теперішньому, при цьому, однак, їй можуть надавати повноцінний сенс спогадами про минуле чи націленість у майбутнє.

Нижче середнього бали за шкалою «ЛК-Я» студентів денної форми навчання показують, що респонденти мають сумніви у тому, що їх життя підвладне свідомому контролю та можна щось загадувати на майбутнє (дослідження проводилось в Україні під час воєнної погрози).

Таблиця 3.6.

Результати обстеження студентів заочної форми за тестом СЖО.

Шкали	$X_{\text{емп.}}$	$X_{\text{норм.}}$
Цілі	31,1±2,6	31,1±2,1
Процес	29,0±2,5	29,9±2,0
Результат	27,4±2,1	24,4±1,4
ЛК-Я	21,8±1,9	19,9±11,2
ЛК - життя	29,4±2,6	29,4±1,9
Загальний показник СЖО	138,6±5,4	134,7±3,2

Середні бали за шкалою «цілі» показують, що в цілому студенти мають цілі у майбутньому, які надають життю свідомості та тимчасової перспективи.

Середні бали за шкалою «локус контроль -життя» показують, що частина студентів впевнена, що може контролювати своє життя та втілювати у життя свої рішення.

Знижені бали за шкалою «процес» студентів заочної форми навчання

показують, що серед студентів є такі, що не задоволені своїм життям у теперішньому, при цьому, однак, сенсу можуть надавати сенс спогади про минуле чи націленість у майбутнє (дослідження проводилось в Україні під час воєнної погрози).

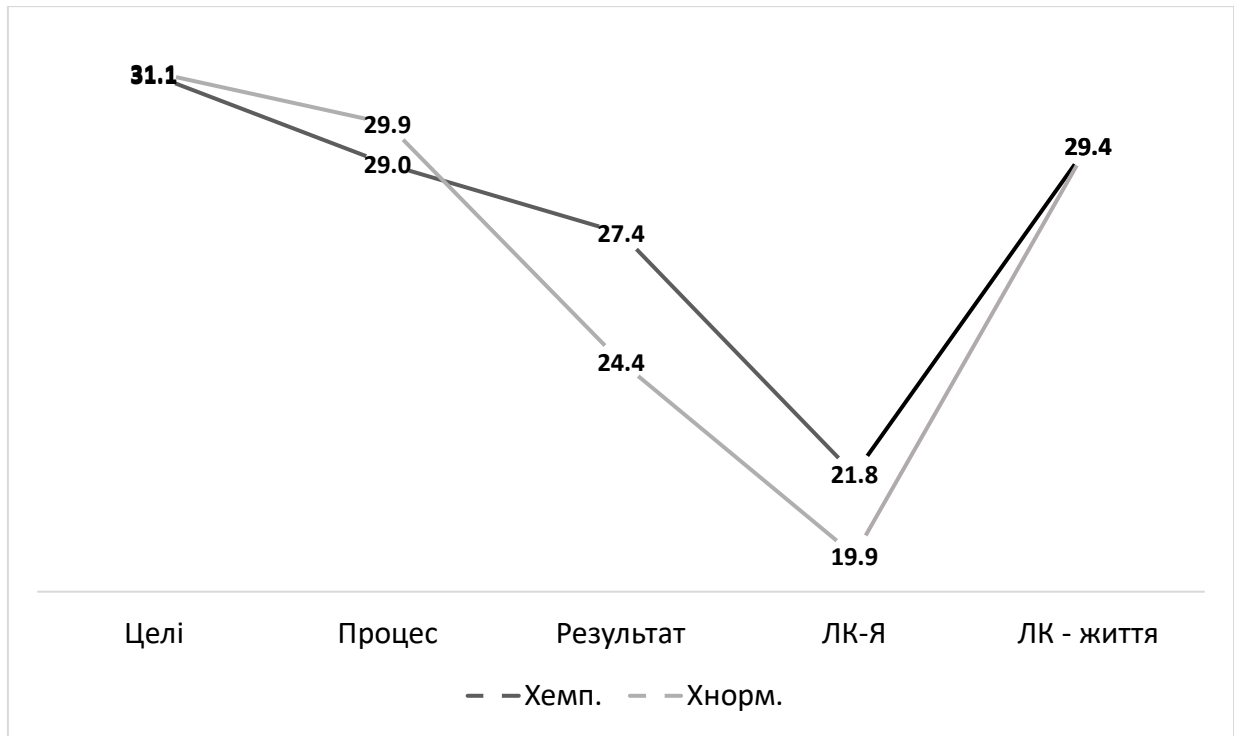

Рис. 3.6. Рівень вираженості сенсожиттєвих орієнтації (заочне)

Показники вище середнього за шкалою «результат» у студентів заочної форми навчання показують, що студенти достатньо задоволені прожитим відрізком життя, відчують, що вона продуктивна та осмислена.

Показники вище середнього за шкалою «локус контроль Я» у студентів заочної форми навчання показують, що студенти мають уявлення про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей.

Таким чином, можна сказати, що студенти обох форм навчання достатньо цілеспрямовані. Вони відповідають за своє життя, за свій вибір у теперішньому. Навчання надає їхньому життю целеспрямованість на майбутнє та можливість для самоактуалізації.

Разом з тим, свідомість життя у студентів заочної форми навчання вища, ніж у студентів денної форми навчання. Можливо це пов'язано з тим, що на денному відділенні навчаються молодші люди, у той час як на заочному відділенні старші студенти і мають досвід подолання життєвих криз.

3.3. Результати самоактуалізаційного тесту студентів обох форм навчання

Зі студентами проводилося дослідження за «Самоактуалізаційним» тестом Е.Шострома (САТ). Результати представлені в табл. 3.7-3.9.

Таблиця 3.7.

Структура самоактуалізації в цілому по групі студентів

Самоактуалізаційний тест	Середнє значення	Середній діапазон
Шкала Тс (орієнтація у часі)	6,21±2,1*	8,5 - 12
Шкала І (підтримка)	42,15±3,6*	45,5 - 60
Шкала SAV (ціннісні орієнтації)	10,90±2,1	10 - 14
Шкала Ех (гнучкість поведінки)	10,69±3,1*	12 - 16
Шкала Fr (сензитивність)	5,72±1,1*	6,5 - 9
Шкала S (спонтанність)	5,90±0,9*	7 - 10
Шкала Sr (самоповага)	8,25±1,2	7,5 - 10
Шкала Sa (самоприйняття)	9,56±1,0*	10,5 - 14
Шкала Nc (погляд на природу людини)	6,30±0,5	5 - 7
Шкала Sy (синергічність)	4,17±0,2	3,5 - 4,6
Шкала А (прийняття агресії)	5,99±0,2*	8 - 10
Шкала С (контактність)	10,26±1,3	10 - 14
Шкала Cog (пізнавальні здібності)	5,69±1,0	5,5 - 8
Шкала Сг (креативність)	6,43±1,6*	7 - 10

Рівень самоактуалізації визначався за кількістю набраних балів

(відповідно та за середнім значенням залежно від кількості пунктів у тій чи іншій шкалі).

Е. Шостром передбачає два рівні самоактуалізації: високий - 2/3 балів, набраних за шкалою та 1/3 балів - низький. У нашому дослідженні ми вводимо «середній рівень», під яким розуміємо тенденцію, що намічається, від низького рівня до високого і можливість проведення спеціальної роботи з його підвищення. Ми керувалися трьома рівнями: високий – 75-100%, середній – 50-75%, низький – до 50%.

Результати опитування оброблялися ключем, а потім порівнювалися з діапазоном «середньої норми».

Аналіз результатів дозволив зробити такі висновки для всієї групи піддослідних:

- за базовими конструктами "орієнтація в часі", "підтримка", "самоприйняття" - низький рівень професійної самоактуалізації;
- за базовими конструктами «ціннісні орієнтації» та «самоповагу» ближче до середнього рівня.
- додаткові конструкти «контактність». «пізнавальні здібності», «синергічність», «погляд на природу людини» мають середній рівень, всі інші показали низький рівень.

Загалом, у більшості студентів цілі не пов'язані з поточною професійною діяльністю, минулий досвід мало впливав на їхню поведінку. Низькі бали показують, що багато студентів схильні до зовнішнього впливу, їхня поведінка більше орієнтована на думку інших, а не на власну, їх характеризує потреба в сильній прихильності до людей для того, щоб їх любили. Низький бал за конструктом «самоприйняття» свідчить, що студенти важко приймають недоліки і слабкості.

За рештою додаткових конструктів низький рівень свідчить про те, що необхідна цілеспрямована робота з їх підвищення, щоб особистість стала самоактуалізованою.

Розглянемо показники у групах із різною формою навчання.

Базові конструкти (ціннісні орієнтації, самоповагу) показують середній рівень самоактуалізації.

Базові конструкти (орієнтації за часом, підтримка та самоприйняття) показують рівень самоактуалізації нижче середнього.

Додаткові конструкти (синергічність, погляд на природу людини, пізнавальні здібності) також мають середній рівень, а інші додаткові конструкти - низький рівень.

Таблиця 3.8.

Структура самоактуалізації по групі студентів (денна)

Самоактуалізаційний тест	Середнє значення	Середній діапазон
Шкала Тс (орієнтація у часі)	6,04±2,1*	8,5 - 12
Шкала І (підтримка)	41,58±3,2*	45,5 - 60
Шкала SAV (ціннісні орієнтації)	10,70±1,7	10 - 14
Шкала Ех (гнучкість поведінки)	10,65±2,3*	12 - 16
Шкала Fr (сензитивність)	5,09±1,1*	6,5 - 9
Шкала S (спонтанність)	6,08±2,1*	7 - 10
Шкала Sr (самоповага)	7,59±1,5	7,5 - 10
Шкала Sa (самоприйняття)	9,06±2,4*	10,5 - 14
Шкала Nc (погляд на природу людини)	6,24±1,5	5 - 7
Шкала Sy (синергічність)	4,00±1,8	3,5 - 4,6
Шкала А (прийняття агресії)	6,40±2,2*	8 - 10
Шкала С (контактність)	9,02±1,9*	10 - 14
Шкала Сог (пізнавальні здібності)	5,25±1,0	5,5 - 8
Шкала Сг (креативність)	5,59±1,0*	7 - 10

Студенти денної форми навчання мають середній рівень «ціннісних орієнтацій» та «самоповаги». Основна частина піддослідних групи здатна приймати відповідальність за себе як у сфері досягнень, так і у сфері невдач у

навчальній діяльності.

Вони мають низький рівень «орієнтації у часі», будують недосяжні плани, ставлять нереальні цілі, схильні до зовнішнього впливу, який завжди керується власними установками і принципами, Випробовуванням цієї групи властива суперечливість установок і поведінки при внутрішній; невпевненості та низької самооцінки, високий рівень домагань та низький рівень успішності в діяльності.

У групі студентів заочної форми навчання результати дослідження рівня конструктів самоактуалізації відображені у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Структура самоактуалізації по групі студентів (денна)

Самоактуалізаційний тест	Середнє значення	Середній діапазон
Шкала Тс (орієнтація у часі)	6,38±1,6*	8,5 - 12
Шкала І (підтримка)	42,67±3,2*	45,5 - 60
Шкала SAV (ціннісні орієнтації)	11,03±2,1	10 - 14
Шкала Ех (гнучкість поведінки)	11,6±2,0*	12 - 16
Шкала Fr (сензитивність)	6,28±1,7*	6,5 - 9
Шкала S (спонтанність)	5,71±1,1*	7 - 10
Шкала Sr (самоповага)	8,87±2,4	7,5 - 10
Шкала Sa (самоприйняття)	10,02±1,9*	10,5 - 14
Шкала Nc (погляд на природу людини)	6,22±1,2	5 - 7
Шкала Sy (синергічність)	4,25±0,9	3,5 - 4,6
Шкала А (прийняття агресії)	5,38±0,9*	8 - 10
Шкала С (контактність)	11,51±1,3	10 - 14
Шкала Сог (пізнавальні здібності)	6,09±2,3	5,5 - 8
Шкала Сг (креативність)	7,25±1,9	7 - 10

Структура самоактуалізації студентів заочного відділення на описовому

рівні подібна до структури самоактуалізації студентів денного відділення. Основні відмінності спостерігаються у показниках «самоповаги», «контактності» та «креативності» - ці якості у студентів-заочників вище, але в межах середнього діапазону.

Статистичний аналіз дозволив уточнити достовірність відмінностей за конструктами між групами студентів денної та заочної форм навчання:

Таблиця 3.10

Достовірність відмінностей у рівнях самоактуалізації

Самоактуалізаційний тест	денне	заочне	Середній діапазон
Шкала Тс (орієнтація у часі)	6,04±2,1	6,38±1,6*	8,5 - 12
Шкала І (підтримка)	41,58±3,2	42,67±3,2*	45,5 - 60
Шкала SAV (ціннісні орієнтації)	10,7±1,7	11,03±2,1*	10 - 14
Шкала Sr (самоповага)	7,59±1,5	8,87±2,4*	7,5 - 10

Примітки: * - достовірність різниці на рівні $p < 0,05$

- були отримані статистично значущі відмінності на рівні $p < 0,05$ за показником Тс (компетентність у часі) та І (підтримка). Це пояснюється тим, що студенти денної форми навчання орієнтуються переважно лише на один відрізок тимчасової шкали (минулий, сучасний або майбутній) або дискретно сприймають свій життєвий шлях, мають високий ступінь залежності, конформності, несаможиттєвості ("спрямовані ззовні" особистості).

- були отримані статистично значущі відмінності на рівні $p < 0,05$ за шкалою SAV (ціннісна орієнтація), що свідчить про більш високі характеристики самоактуалізації студентів заочної форми навчання в порівнянні зі студентами денної форми навчання.

- було отримано статистично значимі відмінності на рівні $p < 0,05$ за показниками шкали Sr (самоповага), які свідчать у тому, що студенти заочної форми навчання цінують свої переваги, позитивні риси характеру, поважають себе за це.

3. 4. Кореляційні зв'язки характеристик самоактуалізації

Для виявлення здатності студентів приймати відповідальність за себе, знаходити новий сенс у житті, нові цінності та потреби, у тому числі й потребу в самоактуалізації, було проаналізовано та статистично опрацьовано показники, отримані у ході емпіричного дослідження. Вивчення характеристик, пов'язаних із самоактуалізацією, дозволило нам дати характеристики по двох групах з урахуванням кореляційних зв'язків.

Група студентів денного навчання

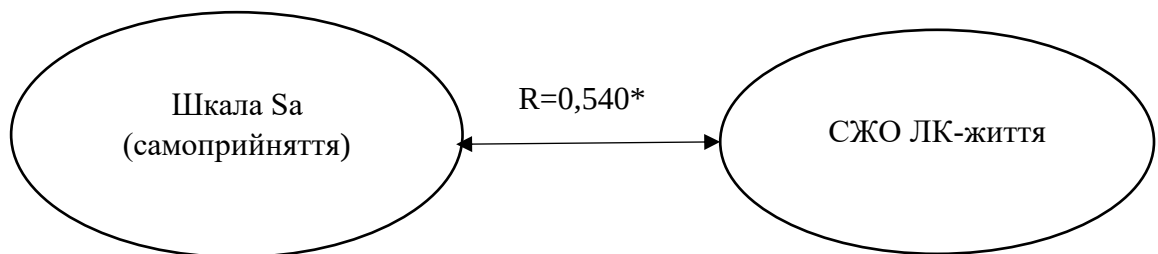

Рис. 3.7 Кореляційні взаємозв'язки самоактуалізації студентів денного навчання

Кореляція показників «самоприйняття» і «локус контроль-життя» ($R=0,54$; $p < 0,05$), свідчать, що випробувані бачать у собі здатність бути відповідальними за життя. Відсутність інших кореляційних зв'язків свідчить у тому, що прагнення і бажання випробуваних до дій, спрямованих на розвиток, ще не стало для них образом життя. Для більшості випробуваних цієї групи сенс життя носить характер, зумовлений задоволенням потреб у коханні, у безпеці та повазі.

Це підтвердило аналіз результатів анкетного опитування, де було виявлено, що для більшості студентів денного навчання на першому місці – професійна самоактуалізація, на другому місці – сімейна самоактуалізація. Піддослідні відзначають, що сенс життя зміниться для них, коли з'явиться

кохана ними людина, і більшість піддослідних бачить свій сенс життя в майбутньому у досягненні більш гармонійних відносин із родиною, з дікоханими.

Багато студентів денного навчання показують внутрішню конфліктність, внутрішню несвободу, які характеризуються наявністю сумнівів, незгоди із собою, деякої конфліктності власного «Я». При цьому можна говорити про спостерігання у студентів денного навчання тенденції до самокопання, пошуку позитивних виходів зі складних суперечливих ситуацій.

Таким чином, можна сказати, що студентам денного навчання властива деяка суперечливість установок і поведінки. При внутрішній невпевненості у власних оцінках і смислових установках, у них все ж таки спостерігається активна опора на свої сили, на себе, що характерно для особистості, яка самоактуалізується. .

Група студентів заочне навчання.

Дещо іншу картину представляють у даному аспекті показники студентів заочного навчання.

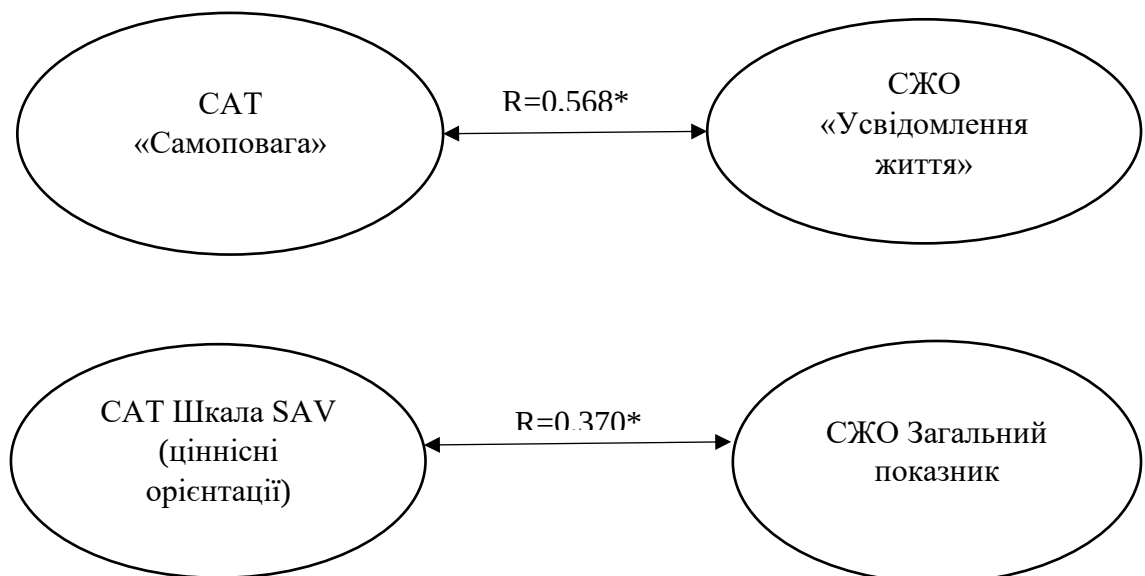

Рис. 3.8 Кореляційні взаємозв'язки самоактуалізації студентів заочного навчання

Нами було виявлено кореляцію між показником шкали СЖО «Усвідомлення життя» та показником тесту САТ «Самоповага». Наявність кореляції між ними ($R=0,56$; $p<0,05$), підкреслює, що для особистості, що самоактуалізується, характерне інтенсивне переживання осмисленості свого життя.

Кореляція між загальним показником сенсожиттєвих орієнтацій і шкалою «Ціннісні орієнтації», ($R=0,37$; $p<0,05$) свідчить про те, що більшість студентів групи поділяє цінності самоактуалізованої особистості, до яких відносяться істина, доброта, цілісність, досконалість, справедливість, простота, самодостатність. Перевага цих цінностей вказує на те, що особистість, що самоактуалізується, прагне гармонійного буття.

Нами була помічена тенденція, що студенти заочного навчання бачать свій сенс життя у досягненні гармонії, поставленої мети, у допомозі іншим людям, у духовному розвитку

У цілому випробуваних цієї групи можна охарактеризувати як людей, які мають свої власні внутрішні переконання, які виступають як орієнтири у виборі стратегії поведінки у професійній діяльності. Їх характеризує чесність перед собою, прийняття себе та інших, згода з собою, своїми почуттями та почуттями інших у навчальній групі.

Висновки до третього розділу:

1. *Було складено мотиваційний портрет студента.*
 - Переважна частина студентів орієнтована досягнення успіху у житті. На першому місці для більш ніж для двох третин респондентів – особисте життя, на другому місці – професійна самоактуалізація. Навчання в університеті пріоритетніша мета у студентів денного відділення, робота (професійна діяльність) – пріоритетніша мета студентів заочного відділення. Професійна самоактуалізація та вдале особисте життя як мотиваційні фактори виступають пріоритетними умовами у студентів для досягнення успіху в житті

та професійній діяльності.

- Переважна частина студентів реалістично підходять до факторів, що визначають досягнення успіхів у житті. Студенти бачать себе соціально активними, націленими на реалізацію своїх інтересів і цілей, на самоактуалізацію у професійній діяльності. Більшість студентів обох форм навчання вважають, що можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності дозволить їм досягати своїх цілей у житті. Студенти денної форми навчання надають значення сприятливому збігу обставин та удачі, в той час, як студенти заочної форми навчання зазначили прояв у творчості як рухливу силу успіху. Студенти обох форм навчання вважають самоствердження та самореалізацію ведучими засобами досягнення життєвих цілей.

- Більшість студентів мають намір працювати за фахом, а для цього пройти повне навчання та отримати диплом про освіту. Вони вважають, що треба розвивати свої здібності, самовдосконалюватися, навчання дозволить студентам стати культурною, освіченою людиною та досягти успіху в житті. Для студентів-хлопців денного відділення навчання – це спосіб уникнути військової служби.

- Переважна більшість студентів вважають, що для досягнення цілей навчання треба набути знань та опанувати професіоналізм. І в цьому процесі дуже важлива якість освіти. Студенти денної форми навчання вважають, що результативність навчання визначає визнання. Для студентів заочної форми навчання важливим для навчання є відповідальність.

У своєму ціннісному виборі якостей особистості студенти більше орієнтуються на внутрішні, людські якості, що свідчить про духовний розвиток особистості, звернення до внутрішньої сторони особистості. Матеріальні цінності, зовнішня сторона життя мають у цьому віці дещо менше значення, ніж внутрішня. На другий план йдуть такі цінності та якості, як розваги, високі запити, непримиренність до недоліків у собі та інших.

Звідси можна зробити припущення, що в молодих людей існує мотивація на самоактуалізацію, яка може бути реалізована на практиці.

2. *Аналіз сенсожиттєвих орієнтацій студентів показав, що* студенти обох форм навчання достатньо цілеспрямовані. Вони відповідають за своє життя, за свій вибір у теперішньому. Навчання надає їхньому життю цілеспрямованість на майбутнє та можливість для самоактуалізації.

Разом з тим, свідомість життя у студентів заочної форми навчання вища, ніж у студентів денної форми навчання. Можливо це пов'язано з тим, що на денному відділенні навчаються молодші люди, у той час як на заочному відділенні старші студенти і мають досвід подолання життєвих криз.

3. Результати самоактуалізаційної структури особистості студента показали, що структура самоактуалізації студентів заочного відділення на описовому рівні подібна до структури самоактуалізації студентів денного відділення. Основні відмінності спостерігаються у показниках «самоповаги», «контактності» та «креативності» - ці якості у студентів-заочників вище, але в межах середнього діапазону.

4. Були отримані статистично значущі відмінності на рівні $p < 0,05$:

- за показником Тс (компетентність у часі) та І (підтримка). Це пояснюється тим, що студенти денної форми навчання орієнтуються переважно лише на один відрізок тимчасової шкали (минулий, сучасний або майбутній) або дискретно сприймають свій життєвий шлях, мають високий ступінь залежності, конформності, несаможиттєвості ("спрямовані ззовні" особистості);

- за шкалою SAV (ціннісна орієнтація), що свідчить про більш високі характеристики самоактуалізації студентів заочної форми навчання в порівнянні зі студентами денної форми навчання;

- за показниками шкали Sr (самоповага), які свідчать у тому, що студенти заочної форми навчання цінують свої переваги, позитивні риси характеру, поважають себе за це.

5. Були виявлені кореляційні взаємозв'язки:

- кореляція показників «самоприйняття» і «локус контроль-життя» ($R=0,54$; $p < 0,05$), свідчать, що випробувані бачать у собі здатність бути

відповідальними за життя. Відсутність інших кореляційних зв'язків свідчить у тому, що прагнення і бажання випробуваних до дій, спрямованих на розвиток, ще не стало для них образом життя. Для більшості випробуваних цієї групи сенс життя носить характер, зумовлений задоволенням потреб у коханні, у безпеці та повазі.

- кореляція між показником шкали СЖО «Усвідомлення життя» та показником тесту САТ «Самоповага». Наявність кореляції між ними ($R=0,56$; $p<0,05$), підкреслює, що для особистості, що самоактуалізується, характерне інтенсивне переживання осмисленості свого життя.

- кореляція між загальним показником сенсожиттєвих орієнтацій і шкалою «Ціннісні орієнтації», ($R=0,37$; $p<0,05$) свідчить про те, що більшість студентів групи поділяє цінності самоактуалізованої особистості, до яких відносяться істина, доброта, цілісність, досконалість, справедливість, простота, самодостатність. Перевага цих цінностей вказує на те, що особистість, що самоактуалізується, прагне гармонійного буття

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дане дослідження спрямоване вивчення виразності самоактуалізації в студентів різних форм навчання у тих навчальній діяльності.

Самоактуалізація сприймається як глибинна особистісна структура, що з спрямованістю особистості, зокрема, з потребностною сферою у навчальній діяльності.

У роботі проводиться теоретичне обґрунтування цього підходу, його відповідність основним тенденціям розвитку сучасної психологічної науки та практики:

У психологічній літературі самоактуалізація особистості визначається як прагнення людини до найповнішого розвитку своїх потенційних можливостей. Вона займає провідне місце гуманістичної психології (А. Маслоу, В. Франкл, К. Роджерс і т.д.), яка є одним з найпотужніших і інтенсивних напрямків сучасної психологічної науки та практики. Теорію самоактуалізації розвивають представники вітчизняної психології С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.О. Тетянка.

Студентство – це особлива соціальна група, яка формується на основі різних шарів населення та характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою громадською поведінкою та психологією, для якої набуття знань та підготовка собі для майбутньої роботи в громадському виробництві, науці та культурі є головним і переважно єдиним заняттям.

Очна форма навчання – формат схожий зі школою із щоденними 3-4 парами. Заочне навчання – освітня модель, яка передбачає відвідування занять лише у період сесії.

Необхідно, щоб у процесі освіти були створені умови для виховання особистості студента, що самоактуалізується, яка прагне максимально реалізувати весь свій потенціал здібностей, індивідуальності, унікальності, неповторності.

У дослідженні представлено кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Було отримано наступні результати:

1. *Було складено мотиваційний портрет студента.*

- Переважна частина студентів орієнтована досягнення успіху у житті. На першому місці для більш ніж для двох третин респондентів – особисте життя, на другому місці – професійна самоактуалізація. Навчання в університеті пріоритетніша мета у студентів денного відділення, робота (професійна діяльність) – пріоритетніша мета студентів заочного відділення. Професійна самоактуалізація та вдале особисте життя як мотиваційні фактори виступають пріоритетними умовами у студентів для досягнення успіху в житті та професійній діяльності.

- Переважна частина студентів реалістично підходять до факторів, що визначають досягнення успіхів у житті. Студенти бачать себе соціально активними, націленими реалізацію своїх інтересів і цілей, на самоактуалізацію у професійної діяльності. Більшість студентів обох форм навчання вважають, що можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності дозволить їм досягати своїх цілей у житті. Студенти денної форми навчання надають значення сприятливому збігу обставин та удачі, в той час, як студенти заочної форми навчання зазначили прояв у творчості як рухливу силу успіху. Студенти обох форм навчання вважають самоствердження та самореалізацію ведучими засобами досягнення життєвих цілей.

- Більшість студентів мають намір працювати за фахом, а для цього пройти повне навчання та отримати диплом про освіту. Вони вважають, що треба розвивати свої здібності, самовдосконалюватися, навчання дозволить студентам стати культурною, освіченою людиною та досягти успіху в житті. Для студентів-хлопців денного відділення навчання – це спосіб уникнути військової служби.

- Переважна більшість студентів вважають, що для досягнення цілей навчання треба набути знань та опанувати професіоналізм. І в цьому процесі дуже важлива якість освіти. Студенти денної форми навчання вважають, що результативність навчання визначає визнання. Для студентів

заочної форми навчання важливим для навчання є відповідальність.

У своєму ціннісному виборі якостей особистості студенти більше орієнтуються на внутрішні, людські якості, що свідчить про духовний розвиток особистості, звернення до внутрішньої сторони особистості. Матеріальні цінності, зовнішня сторона життя мають у цьому віці дещо менше значення, ніж внутрішня. На другий план йдуть такі цінності та якості, як розваги, високі запити, непримиренність до недоліків у собі та інших.

Звідси можна зробити припущення, що в молодих людей існує мотивація на самоактуалізацію, яка може бути реалізована на практиці.

2. *Аналіз сенсожиттєвих орієнтацій студенті показав, що* студенти обох форм навчання достатньо цілеспрямовані. Вони відповідають за своє життя, за свій вибір у теперішньому. Навчання надає їхньому життю цілеспрямованість на майбутнє та можливість для самоактуалізації.

Разом з тим, свідомість життя у студентів заочної форми навчання вища, ніж у студентів денної форми навчання. Можливо це пов'язано з тим, що на денному відділенні навчаються молодші люди, у той час як на заочному відділенні старші студенти і мають досвід подолання життєвих криз.

3. *Результати самоактуалізаційної структури особистості студента* показали, що структура самоактуалізації студентів заочного відділення на описовому рівні подібна до структури самоактуалізації студентів денного відділення. Основні відмінності спостерігаються у показниках «самоповаги», «контактності» та «креативності» - ці якості у студентів-заочників вище, але в межах середнього діапазону.

4. *Були отримані статистично значущі відмінності на рівні $p < 0,05$:*
 - за показником Тс (компетентність у часі) та І (підтримка). Це пояснюється тим, що студенти денної форми навчання орієнтуються переважно лише на один відрізок тимчасової шкали (минулий, сучасний або майбутній) або дискретно сприймають свій життєвий шлях, мають високий ступінь залежності, конформності, несамостійності ("спрямовані ззовні" особистості);

- за шкалою SAV (ціннісна орієнтація), що свідчить про більш високі характеристики самоактуалізації студентів заочної форми навчання в порівнянні зі студентами денної форми навчання;

- за показниками шкали Sr (самоповага), які свідчать у тому, що студенти заочної форми навчання цінують свої переваги, позитивні риси характеру, поважають себе за це.

5. *Були виявлені кореляційні взаємозв'язки:*

- кореляція показників «самоприйняття» і «локус контроль-життя» ($R=0,54$; $p < 0,05$), свідчать, що випробувані бачать у собі здатність бути відповідальними за життя. Відсутність інших кореляційних зв'язків свідчить у тому, що прагнення і бажання випробуваних до дій, спрямованих на розвиток, ще не стало для них образом життя. Для більшості випробуваних цієї групи сенс життя носить характер, зумовлений задоволенням потреб у коханні, у безпеці та повазі.

- кореляція між показником шкали СЖО «Усвідомлення життя» та показником тесту САТ «Самоповага». Наявність кореляції між ними ($R=0,56$; $p < 0,05$), підкреслює, що для особистості, що самоактуалізується, характерне інтенсивне переживання осмисленості свого життя.

- кореляція між загальним показником сенсожиттєвих орієнтацій і шкалою «Ціннісні орієнтації», ($R=0,37$; $p < 0,05$) свідчить про те, що більшість студентів групи поділяє цінності самоактуалізованої особистості, до яких відносяться істина, доброта, цілісність, досконалість, справедливість, простота, самодостатність. Перевага цих цінностей вказує на те, що особистість, що самоактуалізується, прагне гармонійного буття.

Необхідно підвищувати рівень самоактуалізації студентів через підвищення їх особистісних якостей та формування мотиваційно-ціннісної сфери.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть використовувати психологи-практики, а також відповідальні за виховну роботу зі студентами у ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. Український науковий журнал «Освіта регіону». 2014. № 3. С. 97–99.
2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). К. ; Рівне: Вид. Олег Зень, 2007. 172 с.
3. Біліченко О. В. Забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця, 2018. Вип. 56. С. 75-79.
4. Виноградова В. Проблеми соціалізації студентської молоді. Соціальна психологія. 2007. С. 50-158.
5. Вітвицька В. В. Основи педагогіки вищої школи. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 345 с.
6. Возняк Л. С. Психологічні особливості професійної підготовки майбутніх спеціалістів до управлінської діяльності: автореф. дис... канд. психол. наук: 19. 00. 05. К. , 2000. 19 с.
7. Гордієнко К. О. Самоактуалізація студентів та ефективність їхньої соціально-психологічної адаптації. Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства: Монографія колективна / За ред. Л. В. Помиткіної, О. П. Хохліної. К. : ТОВ «Альфа-ПІК», 2019. С. 192-204.
8. Горностай П. П. Готовность личности к саморазвитию как психологическая проблема. Проблемы саморазвития личности: методология и практика. Сб. науч. трудов. М. , 2001. С. 126—138.
9. Грабіщук С. В, Безверхий О. С. Моделі самоактуалізації в сучасній психології Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Психологічні науки №1 (17). 2017. С. 56-61
10. Гриценко І. С. Особистість студента як суб'єкт самостійної освітньої діяльності у вищому навчальному закладі // Педагогіка формування творчої

- особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 451-460.
11. Гуманістична психологія. К. : Університетське вид-во "Пульсари", 2001. 252 с.
 12. Гупаловська В. А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. психол. н. : спец. 19. 00. 01 «Загальна психологія, історія психології». К. , 2005. 26 с.
 13. Дворніченко Л. Л. Філософсько-психологічні аспекти професійної орієнтації та самореалізації особистості в сучасному світі праці. Психологія і особистість. Науковий журнал. 2015. № 2 (8) Ч. 1. С. 272– 283.
 14. Жванія Т. В. Проблема емоційної готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Психологія. Харків, 2013. С. 60–74.
 15. Зайченко І. В. , Теслюк В. М. , Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / За ред. проф. І. В. Зайченка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с
 16. Занюк С. Психологія мотивації. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
 17. Зеленін В. В. Психологічний аналіз зв'язків професійної самоактуалізації та професійно-значущих якостей музикантів-виконавців на різних етапах фахового становлення. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Т. 11. № 9. С. 367–383.
 18. Каліна Н. Ф. Психотерапія. К. : вид. «Академвидав», 2010. 280с.
 19. Карамушка Л. М. , Ткалич М. Г. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій) : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 262 с.
 20. Кобильнік Л. М. , Бердник Г. Б. Самоактуалізація особистості студента як компонент його професійного розвитку та гармонізації освітнього простору. Людиномірність гармонізації культурно-освітнього простору

особистості: методологія, експертиза та психолого-педагогічні рецепції: колективна монографія: за заг. Ред. Т. В. Ткач. Мелітополь: вид-во КПУ, 2012. С. 121-150.

21. Коваленко Н. П. , Боброва Н. О. , Ганчо О. В. , Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку. Медична освіта. 2020. № 3. С. 43–48.

22. Колеснікова К. В. Формування потреби у самоактуалізації студентів закладу вищої освіти засобами тренінгових технологій : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» / наук. керівник В. В. Овсяннікова. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 96 с.

23. Колчигіна А. Ціннісна перевага мотивів успіху студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні. Науковий огляд. 2016. № 10 (31). С. 126–134.

24. Лавриненко В. Емпіричне дослідження показників самоактуалізації студентів-психологів. Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ. 2018. № 11. С. 97 – 108.

25. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі : [В 2 т.]. Т. 2 : Моделювання психологічних новоутворень : генетичний аспект. К. : Форум, 2002. 335 с.

26. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

27. Малихін О. Самоактуалізація особистості студента в умовах вищого навчального закладу. Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 23 березня 2017 р. / За заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінової. К. : НАУ, 2017. 188 с.

28. Михайленко Л. М. Самоактуалізація як технологія збереження психічного здоров'я особистості. Сучасні здоров'язбережувальні технології: колективна монографія: [за заг. Ред. Ю. Д. Бойчука. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. С. 54-61.

29. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. К. : Т-во «Знання» УРСР, 1989. 48 с.
30. Мосійчук В. В. Особливості самовизначення особистості в процесі професійного становлення. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія / за ред. С. Д. Максименка. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 2013. С. 379–399.
31. Павлютенков Є. М. , Крижк В. В. , Калошин В. Ф. Конфлікти: сутність і подолання. Стрес у педагогічній діяльності. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 224 с.
32. Пінчук Я. Ю. Проблема формування потреби у професійній самореалізації у майбутніх учителів технологій. Розділ 3. Підготовка фахівців у системі професійної освіти. 2015. № 124. С. 200–202.
33. Психіатрія: Підручник / О. К. Напрєєнко, І. Й. Влох, О. З. Голубков та ін. ; За ред. О. К. Напрєєнка. Київ: Здоров'я, 2001. 584 с.
34. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. Є. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.
35. Психологія несвідомого. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 404 с.
36. Подоляк Л. Г. , Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Підручник. К. : **Каравела**, 2011. 360 с.
37. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості: монографія / Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонська, І. В. Данилюк, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.] ; за ред. Л. З. Сердюк. К. : Педагогічна думка, 2015. 197 с.
38. Радчук Г. К. Суб'єктна позиція студента як чинник попередження кризи професійної ідентичності майбутнього фахівця. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / з а ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 337–356.

39. Рутинa Ю. В. Професійна самоактуалізація особистості 2012 Актуальні проблеми психології. Том1. Випуск 45. С. 66-71
40. Сазонова О. В. Дослідження ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(2). С. 51–57.
41. Седих К. В. , Милашенко К. О. Психологічний аналіз пікових переживань як чинника самоактуалізації особистості. Психологія і особистість. 2020. № 2. С. 205–222.
42. Сисоєва С. О. Проблема формування особистості, здатної до творчої самореалізації. Наук. пр. : зб. Миколаїв : МФ НаУКМА. Сер. : Педагогіка. 2012. Т. 7. С. 13–19.
43. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Сидоренко Е. В. 2010. 392 с.
44. Ставицька О. Г. , Бунечко Ю. В. Вплив рівня домагань на прагнення до самоактуалізації студентської молоді. Психологія і особистість. 2023. № 1. С. 97-108.
45. Старинська Н. В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки. Київ : Інтерсервіс, 2015. 178 с.
46. Стойков І. С. Самореалізація особистості (гештальт-терапевтичний напрям). Персонал: науковий. Київ, 2011. №3. С. 74–82.
47. Столярчук О. А. Самоактуалізація як чинник становлення особистості майбутнього фахівця. Innovative solutions in modern science. 2017. № 4. С. 1–11.
48. Стрілецька І. І. Самоактуалізація як інтегративна риса особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Психологічні науки. 2013. № 2. С. 32–34.
49. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : монография / В. А. Татенко. К. : Просвіта, 1996. 404 с.

50. Філософія освіти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Андрущенко [та ін.] ; за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
51. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. КСД. 2017. 160 с
52. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. КСД. 2015. 362 с.
53. Bandura A. Social cognitive theory of personality // Cervone D. , Shoda Y. (eds). The coherence of personality: Social-cognitive bases of consistency, variability, and organization. N. Y. : Guilford Press, 1999. Pp. 185-241.
54. Bauer J. J. , McAdams D. P. Growth goals, maturity, and well-being. Devel. Psychol. 2004. Vol. 40. Iss. 1. Pp. 114-127. 21.
55. Britz J. и Pappas E. Sources and outlets of stress among university students: Correlations between stress and unhealthy habits. Undergraduate Research J. for the Human Sciences. 2010. Vol. 9 (1). Pp. 32-47.
56. Kaufman S. B. Self-actualizing people in the 21st century: integration with contemporary theory and research on personality and well-being. Journal of Humanistic psychology. 2023. Vol. 63, Is. 1. P. 51–83.
57. King L. A. The hard road to the good life: The happy, mature person. J. Humanistic Psychol. 2001. Vol. 41. Pp. 51-72. 23.
58. Kitajama S. , Markus H. R. Yin and Yang of the Japanese self: The cultural psychology of personality coherence // Cervone D. , Shoda Y. (eds). The coherence of personality: Social-cognitive bases of consistency, variability, and organization. N. Y. : Guilford Press, 1999. Pp. 242-302.
59. Maslow A. Motivation and Personality. 2nd ed. N. Y. : Harper and Row, 1970. 370 p.
60. Maslow A. Toward a psychology of Being. 2nd ed. N. Y. : Van Nostrand, 1968. 240 p.
61. May R. , Angel E. , Ellenberger H. Existence. N. Y. : Basic Books, 1958. 455 p.

62. Perls F. , Hefferline R. , Goodman P. Gestalt Therapy: Excitement and growth in the human personality. N. Y. : Julian, 1951. 284 p.
63. Raskin N. J. , Rogers C. R. Person-centered therapy // Current Psychotherapies. Ithaca, 1989. 4th ed. P. 155—194.
64. Huerta Torres, Octavio. «Revisión teórica de la Psicología Analítica de Carl Gustav Jung». *Anuario de psicología / The UB Journal of psychology*, 2012, Vol. 42, Núm. 3, p. 411-419.
65. Schoofs L. , Hornung S. , Glaser J. Prospective effects of social support on self-actualization at work The mediating role of basic psychological need fulfillment. *Acta Psychologica*. 2022. Vol. 228. P. 1–9.
66. Shostrom E. An inventory for the measurement of self-actualization // *Educational and psychological measurement*. 1964. V. 24. № 2. P. 207—218.
67. Frankl Viktor E. Man's Search For Meaning. Rider. 2004. 160 p.
68. The Unknown Karen Horney: Essays on Gender, Culture, and Psychoanalysis, 2000. 213 p.

ДОДАТОК

Шановний респондент!

Дайте відповідь, будь ласка, на запитання анкети. Зробити це дуже просто. читайте питання та варіанти відповідей на нього. Виберіть той варіант, який найближче збігається з Вашою думкою. Якщо Ви не виявили відповідного варіанта відповіді, то дайте свій.

Отримані дані будуть використовуватися у узагальненому вигляді, тому своє прізвище та адресу вказувати не обов'язково.

Заздалегідь дякуємо за участь! А тепер ми хотіли б поставити Вам наші запитання.

Вкажіть, будь ласка, спеціальність та форму навчання:

1. Опишіть свої цілі в житті.

Навчання в університеті

Відносини з друзями

Відносини з коханою людиною

Робота

Розваги

Хобі

Сім'я

Інше

2. Якими засобами ви збираєтеся досягти успіху в житті

Матеріальне благополуччя

Реалізація вміння робити все, що хочеться

Влада, вплив на оточуючих

Самоствердження

Уміння виділятися в суспільстві

Можливість в повній мірі проявити себе, свої здібності

Позитивний результат в навчанні, роботі

Сприятливий збіг обставин
 Прояв себе в творчості
 Професіоналізм, майстерність
 Удача в більшості випадків
 Високий соціальний статус
 Самоактуалізація
 Служіння вищій ідеї
 Інший

3. Опишіть цілі вашого навчання.

Досягти успіху в житті
 Стати високоосвіченим фахівцем, професіоналом своєї справи
 Бути фінансово забезпеченим
 Отримати диплом про вищу освіту
 Стати культурною, освіченою людиною, розвинути свої здібності
 Уникнути військової служби
 Інше

4. Якими шляхами ви плануєте досягти своїх навчальних цілей?

Досягнення знань і професіоналізму
 Визнання
 Сама освітня діяльність
 Відповідальність
 Підвищення соціального статусу
 Міжособистісні відносини із студентами
 Міжособистісні відносини з викладачами
 Якість освіти
 Інше